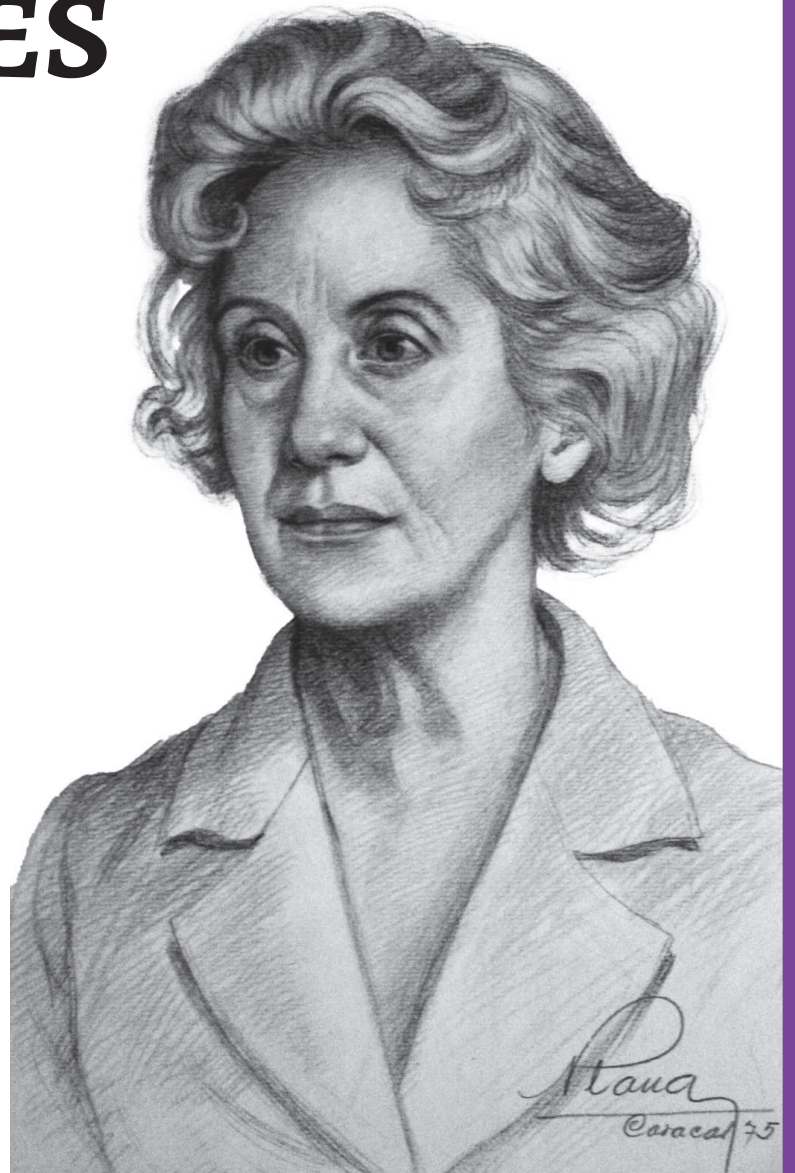

TERESA TORRELLES ESPINA

UNA LLUITADORA
PER LA REVOLUCIÓ
SOCIAL

Teresa Rodríguez Herrerías

TERESA TORRELLES ESPINA

UNA LLUITADORA
PER LA REVOLUCIÓ
SOCIAL

Teresa Rodríguez Herrerías

Historiadora: Teresa Rodríguez Herrerías
Disseny i maquetació: www.lanaturalcoopmunicacio.org
Il·lustració: Planas
Any d'edició: 2022
ISBN: 978-84-09-38759-5

Edita:

ceht

CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS DE TERRASSA

Amb el suport de:

ÍNDEX

5	Pròleg
7	Introducció
9	Els orígens
12	Joan Graells Llopart, una història d'amor i d'ideologia
14	D'Esparreguera a Terrassa
18	De la Mutualitat Cultural i Cooperativista a la secció femenina de Terrassa
23	Militància i reivindicacions de gènere
26	Educació, un acte revolucionari
28	L'escola racionalista
32	Per l'emancipació de les dones
34	Dones Lliures a Terrassa
38	Organització durant la guerra
39	A favor d'una maternitat conscient
41	Llibertat i educació sexual
43	Reforma eugenèsica de l'avortament
44	Regidora a l'Ajuntament de Terrassa
49	La foscor de l'exili
52	De França a Argentina i Veneçuela
54	La tornada a casa
58	El llegat de les Dones Lliures
60	Sara Berenguer Laosa
65	Conclusions
67	In Memoriam
68	Agraïments
70	Fonts
71	Bibliografia

La il·lustració de la portada
representa la Teresa Torrelles
Espina i és obra del pintor Planas.
Caracas, 1975.
Cessió: Maya Gracia Graells, neta
de Teresa Torrelles Espina.

PRÒLEG

Novament, tenim la sort de gaudir d'un segon llibre, fruit de la investigació realitzada per la historiadora terras-senca Teresa Rodríguez Herrerías. Aquest treball és una aposta en la línia de continuar visibilitzant i donant veu a dones que han fet història en la nostra ciutat i s'han convertit en referents.

Teresa Torrelles Espina va ser la segona dona regidora de l'Ajuntament de Terrassa l'any 1938. Va ser una lluitadora incansable, d'ideologia anarquista i implicada en les lluites obreres. Una dona plena d'ideals i activista que creia profundament en la revolució social i que no només es conformava en reformar el que hi havia sinó que volia impulsar canvis profunds en les estructures econòmiques i socials, en definitiva, una revolucionària.

La Teresa posa de manifest i d'una manera clara que la cultura i l'educació són instruments de canvi social i eines revolucionàries d'emancipació i de canvi de mentalitat. Però el seu objectiu principal va ser l'emancipació de la dona i per això va crear la Secció Femenina de la Mutualitat Cultural, situant com element clau, l'autoorganització, per avançar amb les reivindicacions de les dones. La Teresa era conscient que els homes de la seva organització anarquista NO es plantejaven l'emancipació femenina. Per tant, la seva militància era doble o triple, fora i dins de les organitzacions. Tenia molt clar que la lluita de les dones passava pel treball, per desenvolupar la consciència social i la maternitat. A Terrassa, aconseguiran reivindicacions molt importants. Algunes d'aquestes, avui, encara les tenim pendents.

La Teresa, amb la seva particular visió d'un món on les dones fossin actrius de les seves realitats, s'afegeix i dona suport al moviment de l'Escola Nova de Ferrer i Guàrdia. Situa la Coeducació com un element estratègic per incorporar a l'àmbit educatiu, en la línia d'eliminar la segregació de sexe a les aules i els biaixos sexistes en les activitats educatives. A més a més va introduir l'higienisme, l'educació afectiva-sexual i l'esport com a pràctiques saludables en la vida quotidiana.

La Teresa tornà a posar sobre la taula temes evidents de la lluita de classes, obrí esclotxes en el terreny de l'emancipació femenina a contracorrent en les organitzacions on militava i donà una empenta a l'organització de "Mujeres Libres".

Dones com la Teresa són referents claus en la genealogia de lluita dels col·lectius feministes.

Mercè Gómez Llobregat
Presidenta del Casal de la Dona de Terrassa

INTRODUCCIÓ

En aquestes pàgines trobareu la història d'una dona que fou considerada una revolucionària per la seva ideologia i pels canvis socials que va protagonitzar. Considerada una dona perillosa per la gosadia de voler llegir i instruir-se. El seu primer objectiu va ser la lluita per aconseguir una societat en la que l'educació fos un dret per a tota la ciutadania i no un privilegi d'uns quants. Era així com entenia el camí que possibilitaria l'accés de qualsevol persona en l'ocupació de l'espai públic i en la lliure elecció professional i laboral.

En el món laboral es va rebel·lar contra la desigualtat econòmica existent entre les dones i els homes que desenvolupaven les mateixes tasques. El salari no va ser l'única reivindicació laboral. Van haver-hi altres drets fonamentals per defensar, entre ells, el dret de les mares a la baixa maternal, esdevenint una reivindicació pionera a la ciutat i a tot el territori català.

La maternitat, un assumpte que afectava de ple a tot un col·lectiu, no podia ser un tema privat, per tant, era vital aconseguir que les decisions al respecte es poguessin prendre de manera conscient, amb plena responsabilitat, sense cap tipus de coaccions i en ple exercici de la llibertat. Aquesta va ser una àrdua tasca per la defensa vers una maternitat conscient i voluntària.

Aquesta és la història d'una dona i de moltes altres dones més que perseguiren les mateixes fites. Una memòria que mereix ser recordada i explicada per la seva generositat i significació.

(...) És el cap, el que ens fa falta omplir d'idees sòlides i clares a les dones...

Se'ns ha parlat tant de l'instint, del cor, de l'abnegació i del sacrifici, que s'ha exaltat com prototip de la religiositat i de la feminitat, la renunciació. I la dona perfecta, era la que renunciava, fins al seu nom, fins la vida cívica i pública; fins la vida i el benestar privat. Però la meta natural de tot camí de renunciació, tant en la religiositat com en la feminitat, és l'aniquilament (...)

Ja n'hi ha prou!

Ja és hora de dir a les dones que aquest camí no és el de la vida, sinó el de la mort.

Que no renunciïn a res.

Que es fortifiquin per a poder donar quelcom més que llàgrimes i cor.

L'humà valor del nom propi, i no de l'anònim.

La plenitud de viure per compte pròpia, i no a l'ombra aliena.

Ser-ho tot, per a poder donar-ho tot, perquè qui no és res, no pot donar res.

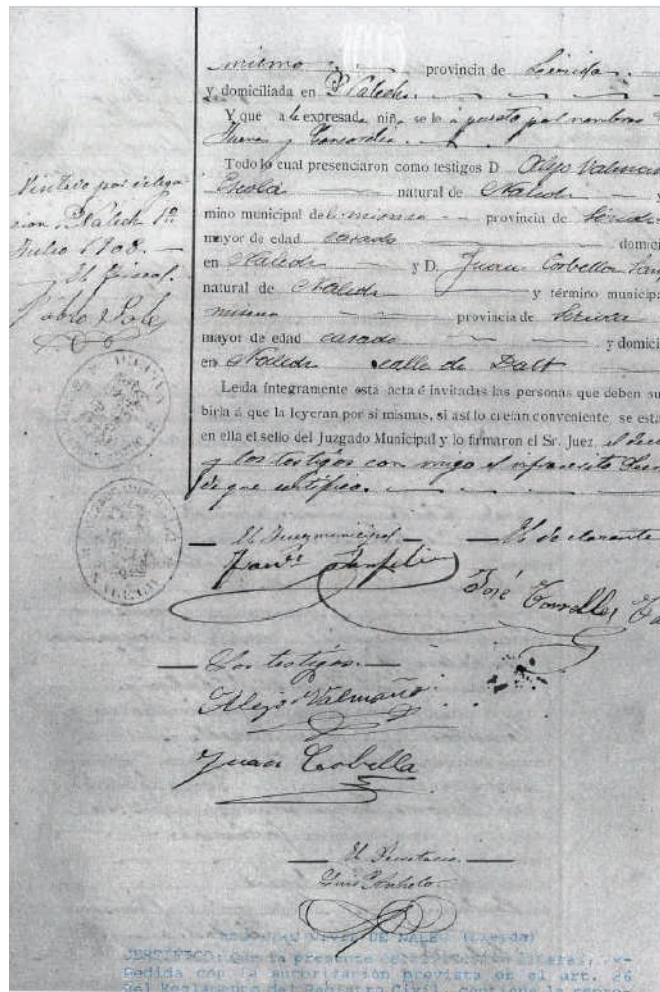
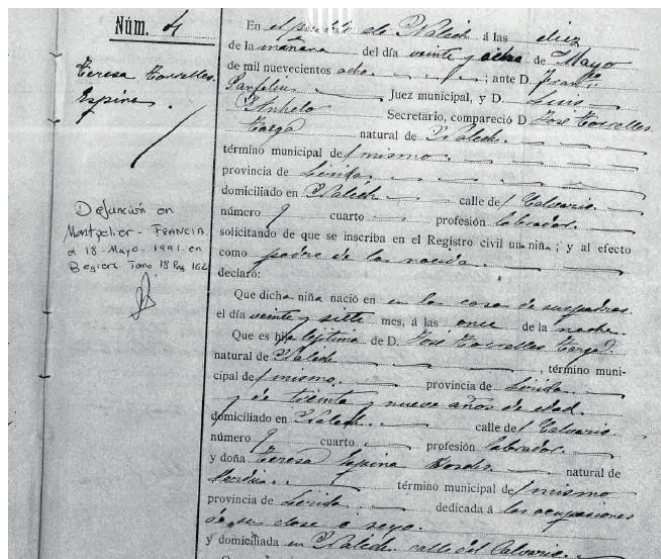
La pura feminidad, article publicat a *Las Noticias* el vuit de juliol del 1931.

Leonor Serrano i Pablo

El pensament pedagògic i feminista de Leonor Serrano és un reflex d'una època de canvis i de moviments que volen trencar amb el concepte de gènere construït i que són reivindicació dels drets de les dones, de l'alliberament de les seves subjeccions, de la seva autonomia i projecció.

ELS ORÍGENS

Teresa Torrelles Espina va néixer el vint-i-set de maig de 1908 a la casa familiar del carrer Calvari, número nou de Nalec, el poble més petit de l'Urgell, el qual limita amb els municipis de Verdú, Vallbona de les Monges, Ciutadilla i Rocafort de Vallbona. Va ser inscrita l'endemà de néixer amb els noms de Joana i Concòrdia, copatrona de Nalec, pel seu pare, Josep Torrelles Targa, llaurador i parcer de vinya, nascut a Nalec, el vint-i-nou de juny de 1867 i casat amb la Teresa Espina Bosch, natural de Verdú, a la comarca de l'Urgell, el vint-i-quatre de juny de 1878. Quan va néixer la Teresa, tercera filla, la mare tenia vint-i-set anys i segons la documentació consultada la seva professió era la mateixa que la de la meitat de les dones a l'època, *les ocupacions pròpies del seu sexe*.

Partida de naixement literal de Teresa Torrelles Espina. Arxiu Municipal Ajuntament de Nalec, Urgell.

Els avis paterns de la Teresa eren en Ramon Torrelles Plenafeta, llaurador natural de Sarra, vila de la Conca de Barberà i l'Antònia Targa Torrent, nascuda a França. Per línia materna, en Josep Espina, també llaurador i la Teresa Bosch, van néixer a Verdú.

En Josep Torrelles Targa i la Teresa Espina Bosch van viure a la casa familiar de Nalec fins al 1914, any en que decidiren deixar les contrades lleidatanes i provar fortuna a les comarques industrialitzades. El municipi de Nalec va perdre el 75% de la seva població entre els anys 1870 i 1970; Verdú en va perdre el 44%, una xifra bastant més baixa en comparació, però elevadíssima en l'anàlisi demogràfic. S'iniciava així un degoteig continuat en el temps que reduiria la població de l'interior de Catalunya i engruixiria les comarques litorals, especialment les caracteritzades per un fort sector secundari.

La situació econòmica no era gens bona al poble i menys per a una família de pagesos sense terres i amb quatre fills. Aquest motiu accelerà la decisió d'emigrar a Esparreguera, a la comarca del Baix Llobregat. Des de finals del segle XIX, la instal·lació de filatures donà a la comarca

del Baix Llobregat una prosperitat creixent i va esdevenir nucli d'atracció de la gran migració que es va produir, sobretot, a partir de la fundació al 1846 de la colònia tèxtil Sedó. Aquesta va arribar a ser una de les colònies més importants de Catalunya, un lloc d'atracció per famílies que, com la de la Teresa, aportaren abundant mà d'obra per la indústria tèxtil. En aquest nucli de població en continu creixement i mancat d'habitatges, s'instal·là la família Torrelles Espina. La Teresa o Teresina com va ser sempre coneguda, arribà a Esparreguera amb sis anys i allà hi va viure fins l'any 1928 que va marxar a Terrassa. La família tenia pensat que la filla petita ingressés al Monestir de Santa Maria de Vallbona com a monja però ella tenia molt clar que no volia aquella vida. Es va rebel·lar contra la voluntat del seu pare i no ho va acceptar. Des de molt jove va establir contacte amb companys i companyes àcrates d'Esparreguera. En aquelles trobades amb obrers anarquistes va iniciar-se la seva conscienciació. La Teresa va començar el seu activisme amb els grups de llibertaris quan tenia tan sols setze anys, com han documentat perfectament les historiadores Joana Llordella i Blanca Mampel.

La parella tenia quatre fills més, la Rita Torrelles Espina (1900), la primogènita que va treballar a Esparreguera a la colònia Sedó i posteriorment com la Teresa, es va traslladar a Terrassa. A inicis dels anys trenta estava empadronada al carrer Blasco de Garay, exercint de teixidora. Estava casada amb Miquel Castellà Pujol, fuster i natural de Nalec. L'Hermínia Torrelles Espina (1904), també va treballar a la colònia Sedó i va viure a Esparreguera. L'Anton Torrelles Espina (1911) fou represaliat com el seu cunyat i sotmès a Consell de Guerra Sumaríssim que el condemnaria a dotze anys i un dia per rebel·lió. Joan Torrelles Espina (1919) era el petit dels cinc germans i es quedà a la casa familiar tenint cura dels pares. Dels quatre germans, van ser l'Anton i el Joan, amb qui la Teresa va tenir més relació i a finalitat ideològica.

Els pares de Teresina, en Josep Torrelles Targa i na Teresa Espina Bosch.
Foto cedida per Maya Gracia Graells, neta de la Teresa Torrelles Espina.

JOAN GRAELLS LLOPART, UNA HISTÒRIA D'AMOR I D'IDEOLOGIA

Joan Graells Llopart va néixer a Esparreguera l'1 d'abril del 1905. La seva mare, Montserrat Llopart Jorba, era vídua, analfabeta i no li coneixem ofici.

En Joan i la Teresa es van conèixer compartint trobades ideològiques amb el grup de joves llibertaris. Ho explica la seva neta, Maya Gracia Graells: *Els avis es van conèixer de molt joves i van viure una autèntica història d'amor. Estaven molt enamorats i van anar a viure junts sense estar casats. L'avi era molt alt, feia gairebé dos metres, i l'àvia, en canvi, era molt baixeta. Van marxar d'Esparreguera, molt probablement, per posar terra pel mig, per la pressió familiar que no comprenia aquella filla extremadament rebel i revolucionària.*

Segons els padrons municipals de Terrassa, en Joan Graells va exercir laboralment com a teixidor a l'empresa Fontanals. La Teresa assoliria la mateixa categoria, la de teixidora, l'any 1936. Sis anys abans, el seu ofici, segons consta als registres municipals, va ser jornalera a l'empresa Farnés. En Joan Graells Llopart va ser militant de la CNT i, durant la Guerra Civil, fou administrador i secretari del diari d'ideologia anarquista, Vida Nueva, on va publicar articles en diverses ocasions. Políticament, va prendre partit i va participar a l'Ajuntament de Terrassa com a delegat de Cultura de la ciutat fins el dia que va marxar al front voluntàriament, el dotze d'abril de 1938, on esdevingué soldat de la vint-i-tresena divisió de l'exèrcit republicà.

Font: Archivos Estatales: pares.mcu.es

GRAELLS

JUAN

LOPART

Natural de Esparraguera (Barcelona); de 31 años; tejedor
Afiliado al Sindicato Fabril y Textil, Sección Tejidos
Solicita ingresar en la Escuela Popular de Guerra.-
S.M.-Leg.10754.-Fol.139-140.

Joan Graells va resultar ferit i va ser traslladat a l'hospital. En sortir anava coix i havia d'utilitzar bastó, tot i així, va ser destinat al front de l'Ebre. El deu d'octubre del 1938 el van matar a la Serra de Pàndols. Un company li recollí les pertinences i les lliurà a la família, explicant-los que se l'havien endut amb el cap obert. Deixava la seva companya amb trenta anys acabats de fer i una filla de cinc.

Joan Graells és un més de la llarga llista de desapareguts combatents per la República durant la Guerra Civil. La seva filla Mar i Sol Graells Torrelles es va adreçar al Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya demanant informació sobre la localització del seu pare, indicant com a possible indret de la seva desaparició el front del Segre, entre Cubells i Balaguer. També va anar a l'Hospital de la Vall d'Hebron a donar mostres al banc d'ADN de la Guerra Civil, encara que, malauradament, la cerca va resultar infructuosa i la família continua sense saber on són les restes.

Demanda presentada per Mar i Sol Graells Torrelles a la Secretaria de Serveis Penitenciaris, cercant informació del seu pare Joan Graells Llopart. Consulta realitzada a Arxiu Històric de Terrassa l'abril del 2021.

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia
Secretaria de Serveis Penitenciaris,
Rehabilitació i Justícia Juvenil
Direcció General de Recursos
Règim Penitenciari

RP/c

Ajuntament de Terrassa
Raval de Montserrat, 14
08220 TERRASSA

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia
29.06.06 023594
Data Hm.
Registre de nòmines 0305 37024

AJUNTAMENT DE TERRASSA
ENTRADA Num. 130193
DATA 13 JUN 2006
REGISTRE GENERAL

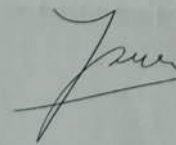
Us adjunto la sol·licitud que se'ns ha tramès, en la qual es demana informació de/d' **JUAN GRAELLS LLOPART, desaparegut/da** a conseqüència de la Guerra Civil, on consten com a vicissituds de l'afectat/da les següents dades:

Pertanyia a l'exèrcit republicà. Va desaparèixer al front del Segre o de l'Ebre, aproximadament el 10/10/1938. El seu últim lloc de residència va ser Terrassa.

Essent fill/a de Mariano i Montserrat, nascut/da a Esparreguera, l' 1/4/1905.

Amb les dades que s'hagin conservat en la documentació dels vostres arxius i dades de naixement, d'empadronament, residència, defunció, etc., i dades de l'expedient de la seva llei, us demanem que ens trameteu documentació i/o, si s'escau, elaboreu el certificat corresponent i trameteu-lo a aquest Servei de Règim. Si no hi ha cap dada, també cal que ens ho comuniquem.

Cap del Servei de Centres i Règim

Barcelona, 10 de maig de 2006

D'ESPARREGUERA A TERRASSA

L'any 1914, la Teresa havia arribat a Esparreguera amb la seva família. Després de catorze anys vivint al municipi, el seu caràcter avançat i transgressor, la portaria a reiniciar la seva vida familiar i laboral en un nou emplaçament, molt més gran que li proporcionaria més facilitats i llibertat per continuar amb el seu activisme sindical, polític i cultural.

No només en idees polítiques i sindicals era radical, també ho era en la seva forma de vestir. Maya Gracia Graells explica que el seu besavi va fer fora de la casa familiar a la seva àvia perquè es vestia de forma *revolucionària*, portava pantalons i això no estava ben vist, en realitat, era un autèntic escàndol. La Teresa i el Joan es van voler traslladar a una ciutat que els oferís feina ràpidament, d'un ofici que ja havien après a cal Sedó i a les filatures esparreguerines. Era el 1928 quan arribaren i s'hi instal·laren a Terrassa. A la ciutat vallesana van residir al carrer de la Mina, al

carrer Sant Llorenç i al carrer Pare Llauredó, segons consta a les dades dels padrons municipals. Ell hi va viure fins l'abril del 1938, moment en que es va allistar com a voluntari a l'exèrcit popular republicà, i la seva companya fins el gener del 1939, l'inici d'un obligat i dolorós exili.

Dues ciutats industrials, ambdues grans focus d'atracció per la població del món rural procedent de les comarques d'interior, però també amb diferències significatives. Terrassa al 1920 comptava amb gairebé set vegades més població que Esparreguera (30.532h - 4.522h), al 1930 la diferència encara era superior, gairebé vuit vegades més (39.975h - 5.203h). D'altra banda en una ciutat com Esparreguera el control de la classe obrera per part del burgès era molt més directe. A Terrassa, el control era més costós i això feia que als treballadors i treballadores els fos molt més fàcil organitzar-se col·lectivament.

Indice del Padrón de habitantes de 1930
AYUNTAMIENTO DE TARRASA

DATOS INDIVIDUALES

Apellidos y nombre

Torrelles Espina Teresa
Sexo **HEMBRA**; Edad 23 años Estado civil **S**
Naturaleza **Nalecto** (Sejida) Profesión **Jornalero**
Clasificación como habitante **Franciscante**
Distrito n.º 2.º Sección n.º 3.ª
Calle, plaza, etc. **Minas** N.º 13 Piso **bajas**
Cédula núm. **7 Inq** Año de la inscripción, 19 **31**

Indice del Padrón de habitantes de 1930
AYUNTAMIENTO DE TARRASA

DATOS INDIVIDUALES

Apellidos y nombre

Graells Llopart Joan
Sexo **VARÓN**; Edad 26 años Estado civil **Soltero**
Naturaleza **Español** (Poma) Profesión **Sejedor**
Clasificación como habitante **Franciscante**
Distrito n.º 2.º Sección n.º 3.ª
Calle, plaza, etc. **Minas** N.º 13 Piso **bajas**
Cédula núm. **2 Inq** Año de la inscripción, 19 **31**

Fitxes individuals del Padró
d'habitants de l'Ajuntament de
Terrassa del 1930.
Teresa Torrelles Espina i Joan
Graells Llopart.
Font: Arxiu Històric de Terrassa.

Malgrat que els pantalons avui dia són una peça de roba habitual i indispensable per les dones, cal tenir molt present que no sempre ha estat així. Durant segles la meitat de la humanitat va estar privada de drets fonamentals. La manca de llibertat que estrenyia el gènere femení s'estenia

fins i tot al vestuari que havien de fer servir. Precisament la prohibició de fer servir pantalons, va esperonar feministes, esportistes o revolucionàries a trencar amb les normes anquilosades en el passat, quina única raó de ser era la de mantenir el control i l'opressió sobre la dona.

A Europa, les dones van començar a dur pantalons a la Primera Guerra Mundial, quan els homes van anar a la guerra i elles van haver de substituir-los a les fàbriques d'armament i a d'altres. Als anys vint, els pantalons eren habituals als cercles artístics i literaris i durant la dècada següent algunes actrius de cinema com la Marlene Dietrich van ser les encarregades de popularitzar aquesta peça de roba exclusivament masculina fins llavors.

A Espanya es va produir una intensa polèmica durant el 1911 i 1912 quan unes quantes pioneres van desafiar a la societat, que fins i tot, malgrat els pals o les pedrades rebudes, van vestir la faldilla pantaló que havia arribat d'Europa i que, des de l'inici del segle XX, les dones feien servir per muntar a cavall o anar en bicicleta. Durant els anys de la Segona República algunes avantguardistes els van utilitzar de manera més habitual.

“Encara que les dones porten algunes peces d'home, no duen pantalons en públic, ja que està mal vist, es titlla de lesbianes a les seves portadores. El 1924 apareixen uns pantalons de platja a la revista Vogue. El 1929 es duen pantalons amples per sopar a casa o anar a casa d'amics. L'Església Catòlica està en contra dels pantalons femenins als anys 1920 i 1930.

Sílvia Ventosa Muñoz. Conservadora cap de la col·lecció Tèxtil i d'Indumentària del Museu del Disseny de Barcelona.

Dones en una escola de costura
(1900). AMAT.
Fons fotogràfic municipal.
Arxiu Municipal de Terrassa.
Autor desconegut.

Grup de dones vestides amb
pantalons de muntar a cavall al
1924 a l'estat de Minnesota.
CC Creative Commons.

DE LA MUTUALITAT CULTURAL I COOPERATIVISTA A LA SECCIÓ FEMENINA DE TERRASSA

L'associacionisme, el suport mutu, la cooperació i el principi de solidaritat defineixen la ideologia del sindicat de la CNT inspirada en la filosofia política anarquista, segons la qual, els individus que conformen la societat són capaços d'organitzar-se sense un poder que faci ús de la coacció i la violència. Defensen la llibertat, estan en contra de les classes socials i del capitalisme, es regeixen pels principis d'autogestió assembleari i federal i subscriuen el principi de solidaritat i ajuda mútua. És el resultat del posicionament de la classe obrera davant el menyspreu històric i institucional dels governs que els negaren l'accés a la cultura i a l'educació, sempre en mans d'institucions privades i, generalment, dirigida per les ordres religioses i les classes privilegiades.

Per acostar-se a aquest ideari cal fer la revolució social. És necessari que el proletariat sigui conscient de la seva realitat i entenguin que la seva implicació i participació són necessàries per canviar la realitat opressora. L'única via per arribar-hi serà a través de la formació i de l'acció conjunta. Els ateneus llibertaris i les escoles racionalistes van desenvolupar una ingent tasca en favor de l'educació de la classe treballadora, alhora que anava creixent la conscienciació social, sobretot des de finals del segle XIX i especialment durant la Segona República.

VIDA CULTURAL

ATENEO "AMIGOS DEL LIBRO".
-El pasado domingo celebró la anunciada charla con pasajes musicales a cargo del compañero profesor de Música, Marbó, que nos explicó de una manera fácil la vida y sentimientos del gran Beethoven. Marbó estuvo muy feliz en la disertación.

La compañera Bensoms, inició y cerró esta velada, con unas piezas escogidas de su delicado repertorio, cosechando los merecidos aplausos de toda la concurrencia que llenaba por completo la amplia sala del Ateneo.

Esta Comisión de Propaganda, anuncia para el domingo día 31, una sugestiva charla, a cargo del compañero Graciano Lipiz, que con su fácil y amena palabra deleitará a todos los asistentes.

Como de costumbre invitamos a todos los socios, amigos y simpatizantes a que hagan acto de presencia.

ATENEO POPULAR "ESTUDIOS".—Se invita a todos los amantes de la cultura en general, y a los aficionados a la avicultura en particular, a la conferencia charla, que tendrá lugar el domingo día 31, a las cinco y media de la tarde, en nuestro local social, Bartolomé Amat, 42.

Esta conferencia correrá a cargo del veterano avicultor, compañero Jeronías Moya, disertando bajo el tema: "Algo de avicultura".

Siendo muy interesante el tema para la nueva economía que se está forjando, trabajadores no falteis.

Diari Vida Nueva.

15 de setembre de 1936.

Consulta realitzada a Trencadís,

Fons locals digitalitzats.

El mateix any que la dictadura de Primo de Rivera perseguia i escanyava totes les organitzacions sindicals obreres com la CNT, es mirava amb interès cap als moviments cooperativistes. Àngel Pestaña i Joan Peiró van manifestar la importància que les cooperatives podien tenir en la lluita contra el capitalisme i esdevenir instruments útils de progrés, cultura i fraternitat. A Terrassa es fundà la *Mutualidad Cultural y Cooperativista*.

Francesc Sàbat recorda que es va triar l'innocent nom perquè les persones que formaven part del sindicat de la CNT, fundat al 1910, poguessin continuar amb l'acció pública i acomplir els seus objectius. Des del cop militar del 1923 s'havien vist obligats a treballar des de la clandestinitat. A l'ombra de la nova nomenclatura va néixer la Mutualitat al carrer Baix Plaça, al 1926.

Amb l'aportació de llibres de companys i companyes es va organitzar una magnífica biblioteca, amb una sala de lectura i amb servei de préstec de llibres per donar difusió i divulgació a les idees àcrates.

També es va formar un grup excursionista anomenat *Sol i Aire*, des del que s'organitzaven sortides, es practicava esport a l'aire lliure, es gaudia de la natura tot fent xerrades en plena natura i coincidint amb grups llibertaris d'altres localitats.

Existí una nombrosa agrupació de vegetarians i naturistes que feien difusió d'una alimentació sana, d'una millor higiene i bona salut. Com a organització cooperativista que era, es distribuïen aliments que compraven col·lectivament.

El cursillo de enfermeras de la "Mutualidad Cultural"

El sábado 12 del corriente tuvo lugar, en el edificio de los ex escolapios, el inicio de la serie preparatoria de este interesante curso de enfermeras, de los diferentes ramos de la medicina, que las compañeras de "Mutualidad Cultural" con el apoyo desinteresado y altruista de los doctores Palau y Paulis, se proponen llevar a cabo, al objeto de instruir a todas aquellas mujeres que sus sentimientos les guien también de modo desinteresado por los senderos humanitarios y por la libertad, al lado de esta guerra civil que asola el territorio español.

Con una concurrencia extraordinaria de mujeres, en su mayoría jóvenes, el Dr. Paulis, dió comienzo a su disertación de modo llano y conciso a todo cuanto precisa, por parte de las aspirantes, para que la labor en este sentido comprendida sea fructífera, en bien de las causas y efectos concernientes al humanismo de estas instituciones.

Diari Vida Nueva. 15 de setembre de 1936.
Consulta realitzada a Trencadís,
Fons locals digitalitzats.

Van publicar un periòdic mensual anomenat *Inquietud*, on es recollien articles de pensadors importants i també va servir per donar l'oportunitat a les persones que tenien aficions literàries. Malgrat el nom oficial, la Mutualitat Cultural i Cooperativista, va ser habitualment coneguda com el Centre de Cultura. Aquesta activa comunitat va ser la responsable de vigoritzar l'anarquisme, nodrint el sindicalisme i influenciant altres sectors locals. Aquesta seria la base ciutadana que protagonitzaria les lluites polítiques i socials del primer terç del segle XX.

La Teresa Torrelles Espina formaria part activa del moviment cooperativista anarquista i seria una de les fundadores del Grup Femení.

Amb l'arribada de la Segona República els sindicats obrers es van reorganitzar i es produí un fort increment dels ateneus a Terrassa. Els dos grans ateneus culturals terrassencs van ser l'Ateneu Amics del Llibre situat al carrer Giner de los Ríos, seu també de l'escola racionalista i l'Ateneu Popular Estudis al carrer Bartomeu Amat. També se'n van formar d'altres com l'Ateneu Nous Temps, situat al carrer Colon al barri de Can Palet, inaugurat el quatre d'abril de 1936.

Diari Vida Nueva. 26 de setembre de 1936. Consulta realitzada a Trencadís, Fons locals digitalitzats.

Quins eren els objectius de les cooperatives culturals i dels ateneus llibertaris? La raó de ser d'aquestes institucions era la de conscienciar i capacitar la ciutadania a través de la formació i la cultura, els conceptes clau per assolir l'emancipació i l'alliberament. Oferien classes d'alfabetització als més joves en edat escolar, van propiciar la creació d'escoles racionalistes i també es realitzaven classes nocturnes per adults. No només era necessari estendre la cultura, sinó que també calia que la societat adquirís una nova moral que possibilités la revolució social, absolutament contrària al capitalisme i la moral burgesa existent.

Des de feia temps les integrants de la Mutualitat Cultural, sentien la necessitat de formar un grup exclusiu de dones, ja que els seus problemes no tenien prou ressò en els espais comuns i, quan es tractaven o intervenien en les discussions sindicals, sovint havien d'escoltar retrets o impropis com el de *les dones a rentar els plats*. Així va néixer la Secció Femenina de la Mutualitat Cultural.

Misión social de la enfermera

Conferencia pronunciada por nuestro compañero el Doctor Paulis en el acto inaugural del «Curso para Enfermeras» organizado por la Sección Femenina de la «Mutualidad Cultural».

Les biblioteques i el foment de la cultura van ser propòsits prioritaris per la Secció femenina de la Mutualitat Cultural. La comissió de l'entitat comunicava el 6 d'octubre del 1936 que s'havia escollit una comissió de cultura assignant dues companyes per mantenir la biblioteca oberta una hora diària amb la finalitat de que les dones que ho desitgessin poguessin agafar llibres, llegir a la biblioteca o fer-se'n sòcies, pagant una pesseta al mes.

El conflicte bèl·lic va incentivar els cursos de capacitació tècnica en molts camps, com el de preparació d'infermeres que començà el mes de setembre de 1936. Al gener del 1937 es van fer els primers exàmens i es van atorgar les certificacions tècniques a la Maria Cos Boada i la Maria Corominas Vilaseca, les primeres infermeres de guerra de Terrassa.

L'educació sexual va ser molt present als programes acadèmics. El tema de la sexualitat, històricament, havia estat molt deficient i calia, doncs, posar-hi remei i ensenyar-lo a l'escola de manera científica. Era important que les dones fossin instruïdes en què era la menstruació, perquè es produïa o quins problemes o afeccions podia causar i com es podien combatre. Era vital formar sobre el període de l'embaràs, el part i les cures en el moment del naixement de les criatures. Pels homes, calia fer un curs complert sobre el perill de les malalties venèries, la higiene preventiva i la higiene curativa. En definitiva, es reclamava una educació científica que afavorís la cultura personal, individual i col·lectiva. El coneixement alliberava de la ignorància i en el cas de l'educació sexual, una bona praxis ajudaria a erradicar les malalties venèries, ja que en aquell moment se'n registraven unes elevadíssimes xifres. El deu per cent de la població era sifilítica a finals de gener del 1937.

Diari Vida Nueva. 6 de gener 1937.
Anunci de la propera conferència,
10 de gener de 1937, sobre el tema,
"El Amor Libre", a càrrec de la
Teresa Torrelles Espina.
Consulta realitzada a Trencadís,
Fons locals digitalitzats.

Ateneo Amigos del Libro

Ante una regular concurrencia, se celebró la anunciada charla sobre el tema "La mujer y el momento actual". En franca camaradería se discutió este punto de vital interés en estos momentos de revolución.

Se dijo, entre muchas cosas, que la mujer tiene que librarse de los prejuicios, que hasta hoy ha parecido que eran innatos a ella, sin esperar que el hombre la emancipa más, si tenemos en cuenta—dijo

Este Ateneo, como de costumbre, anuncia para el domingo día 10, otra conferencia charla, a cargo de la compañera Teresa Torrella, que versará sobre el tema "El Amor Libre", a la que invita a todos los socios, familiares y simpatizantes de la Cultura.

L'emancipació de la dona va ser objectiu principal de les seccions femenines de la Mutualitat Cultural i de l'Ateneu Amics del Llibre. A través dels mítings, xerrades, conferències, de les classes d'alfabetització, dels cursos de capacitació tècnica, de l'accés als llibres de les biblioteques, de la instrucció en educació sexual i de la maternitat conscient, es pretenia conscienciar a la dona que era ciutadana de primera i que s'havia de preparar per ocupar l'espai social i polític que li pertocava. S'intentà arribar a les dones a través de la premsa i de les conferències. La temàtica de tots aquests actes girava al voltant del paper que havien de tenir a la rereguarda i la formació que havien de procurar adquirir, ja que era l'única via possible cap a l'emancipació.

Es van fer i publicar multitud d'articles i conferències per impulsar la conscienciació com l'article, *Mujeres de Terrassa per la seva emancipació*, l'assemblea que va fer la Mutualitat Cultural a les dones de la ciutat el nou d'octubre de 1936, el gran míting al Teatre Recreo de l'onze d'octubre protagonitzat per la Teresina Torrelles, Concha Padró i Concha Arqué o la conferència pronunciada per Josefa Serra el vint-i-vuit de març de 1937, *La mujer es sexo débil o es que la Sociedad la ha debilitado?*.

EL GRAN MITIN DEL PASADO MARTES

Mucho antes de comenzar el acto ya se hallaba el amplio local del Teatro Recreo a rebosar de trabajadoras, que una voz más escuchan a escuchar la voz autorizada de la C. N. T. y la F. A. I.

G. PADROS

Después de breves palabras de la compañera que preside, esta compañera hace un fraternal llamamiento a todas las mujeres para que se instruyan y eleven su nivel cultural tanto como en capacidad les permita, a fin de dejar de ser un elemento pasivo para convertirse en seres activos que ocupen el lugar que les corresponde en las actuales luchas sociales.

T. TORRELLA

Comienza diciendo esta compañera—también de la localidad,—que el propósito de Mutualidad Cultural es de difundir la sana cultura en todos los aspectos, a fin de que todas las inteligencias lleguen pronto a estar iluminadas de conocimientos útiles. Pues si hasta ahora la mujer ha sido doblemente esclava del burgués y del hogar, ha llegado el momento de que todas se enfuercen para emanciparse a sí mismas sin esperar a que nadie las emancipe.

Se está luchando en los frentes de batalla para aplastar el fascismo, pero esto no basta. La revolución debemos completarla desde la rotaguardia aportando todo el esfuerzo a la labor constructiva que es preciso realizar. Es necesario que revolucioneemos las conciencias, si queremos edificar la nueva sociedad sobre sólidos cimientos, ya que las conciencias dormidas por el opio de la religión hasta hace tres meses no despertarán de golpe y porrazo.

Diari Vida Nueva.
30 d'octubre de 1936.
Consulta realitzada a Trencadís,
Fons locals

MILITÀNCIA I REIVINDICACIONS DE GÈNERE

El fracàs a Catalunya del cop d'estat del divuit de juliol de 1936 va comportar la desaparició de molts patrons i gerents, fet que va possibilitar que la classe obrera de cada fàbrica organitzessin comitès obrers per controlar i dirigir les empreses. Aquests processos no van ser ordenats ni homogenis. La Generalitat de Catalunya aprovà el Decret de Col·lectivitzacions el vint-i-quatre d'octubre de 1936. Aquest marc legal, però, no va donar resposta a les reivindicacions laborals que feien les dones per la igualtat laboral i salarial. Les diferències entre els salaris dels homes i les dones van continuar existint. Malgrat que eren majoria numèrica a la indústria tèxtil, elles van continuar fent les feines pitjor pagades i es justificaven els salaris inferiors amb l'argument que el treball que realitzaven no era tan feixuc ni tan complex com el que duïen a terme els homes.

Tot i que la participació en les organitzacions sindicals estava oficialment oberta a tothom, a la pràctica, els homes tendien a monopolitzar els llocs de representació i lideratge. Així que, els temes que eren prioritaris per a les dones, no es consideraven importants. Els homes de les organitzacions anarquistes no es plantejaven l'emancipació femenina i, si és que ho feien, era únicament dins de l'àmbit laboral.

El diari Vida Nueva publicava la nova relació de jornals per a la secció d'estam segons el Comitè d'Enllaç Fabril i Tèxtil CNT i UGT. Terrassa, vint-i-nou d'abril de 1937. Consulta realitzada a Trencadís, Fons locals digitalitzats.

LAS NUEVAS BASES DEL FABRIL Y TEXTIL C. N. T. - U. G. T.
—Per acord de les dues Sindicals U. G. T. - C. N. T. i avalat per assemblea general celebrada el dia 22 del corrent en el Cinema Doré, posom en el vostre coneixement que a partir del dia 27 regiran les bases que a continuació detallam:

HOMES

Dels 14 als 15 anys, 31'70 ptes.

Dels 15 als 16 anys, 36'05 ptes.

Dels 16 als 17 anys, 43'70 ptes.

Dels 17 als 18 anys, 45'90 ptes.

Dels 18 als 19 anys, 53'55 ptes.

Dels 19 en endavant, 74'30 ptes.

DONES

El sou de les dones serà de 45 ptes. setmanals durant el primer any el qual és considerat d'aprententatge, passat el qual, serà de 50'25 ptes.

Aquestes dues Sindicals nomenaren comissions al marge de cada indústria a l'efecte d'anar a una depuració de tècnics en general.

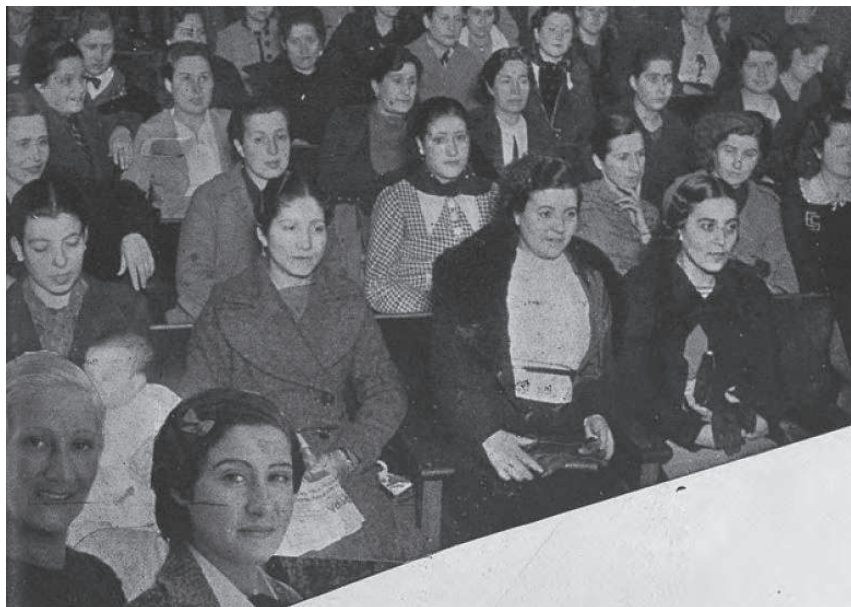
El Comitè d'Enllaç Fabril i Tèxtil, C. N. T. - U. G. T.

Les dones obreres decidiren organitzar-se per trobar solucions a la subordinació que patien. A Terrassa, un grup de treballadores del tèxtil, membres del sindicat de la CNT en la clandestinitat, van començar a fer trobades al 1928 al Centre Cultural i Cooperativista. Aquestes reunions van ser organitzades per acostumar-se a parlar en públic i poder debatre els temes que volien que es tractessin a les assemblees del sindicat, fonamentalment temes referits a les condicions de treball i als salaris.

Des de molt jove la Teresa Torrelles Espina milità a l'organització femenina del sindicat tèxtil de Terrassa. A inicis de la dècada de 1930 liderava un grup de dones que va aconseguir que les seves reivindicacions, la igualtat de salaris i la baixa per maternitat de vuit setmanes pagades, formessin part del conjunt de reivindicacions generals del sindicat. Aquest grup de Terrassa no disposava gairebé

de mitjans per preparar les dones, tot i així van fer un gran esforç per formar culturalment i ideològica totes les dones treballadores. Quan va arribar la Segona República, aquest grup ja portava temps preparant-se i tenia molt clares les seves necessitats, entre les quals destacaven la creació d'una clínica maternal o d'una escola d'infermeria.

L'eliminació del treball a preu fet i la incorporació a les fàbriques de les dones que el realitzaven, va ser considerat pels homes com una de les fites de les col·lectivitza-cions, ja que pensaven que seria beneficiós per a elles. No van valorar que el treball a preu fet permetia a les dones decidir el ritme de treball i les hores que hi dedicaven, i de com aquest fet facilitava alhora ocupar-se de la família. Evidentment la incorporació a les fàbriques va ser positiu en quant al salari, però no va ser fàcil trobar l'equilibri entre les dues jornades laborals i la manca de

Agrupació de Dones Lliures de Barcelona. Publicada a la revista Dones Lliures número 12, maig de 1938. La revista era editada per l'associació de dones del mateix nom.

serveis, especialment d'escoles bressol. L'àmbit familiar continuava sent una doble jornada per a les dones i, tot i que es reconeixia la càrrega extra que significava, no es va procurar que la situació canviés.

Resoldre la problemàtica de gènere va ser prioritari pel *Grup Cultural Femení*. Amb l'objectiu de fomentar la solidaritat entre les dones pertanyents a la CNT i incentivar que adoptessin un paper més actiu i participatiu, va néixer el grup propi de suport mutu. A Terrassa, l'organitzadora va ser la Teresa Torrelles Espina, que va deixar constància del seu pensament i ideologia en molts dels articles publicats al diari Vida Nueva.

“La Sección Femenina del Centro Mutualidad Cultural de la localidad reunida en asamblea el día 27 del pasado mes de septiembre, acordó volver a emprender la labor que en otros tiempos ya había llevado a cabo, o sea la emancipación de la mujer.

Las mujeres todas, tenemos mucho que aprender, y entendiéndolo así y deseando ser algo más que sirvientas del hogar, acordamos nombrar una Comisión pro-Cultura y propaganda, integrada por 9 compañeras y celebrar periódicamente charlas, conferencias y mítines, (...)

¡Mujeres de Tarrasa! Las que sintáis anhelos de liberación, acudid a formar parte de nuestra amada Sección Cultural, en donde seréis bien recibidas y juntas ayudaremos a nuestros compañeros en la no muy fácil tarea de formar una sociedad nueva, más justa y humana.

La que así lo siente, no desoirá nuestro llamamiento, acudiendo a engrosar las filas de nuestra Sección femenina, elaborando en lo que pueda y en bien de la sociedad. Para este fin, el domingo día 11 a las 9 y media de la mañana, daremos un mitin en el Teatro Recreo tomando parte

Teresina Torrella, Concha Padró, Concha Arqué, Valentín Peralta, Eduardo Ricetti, Campoy (...)”

V I D A · N U E V A .

MUTUALIDAD CULTURAL

A las mujeres de Tarrasa y por su emancipación

La Sección Femenina del Centro Mutualidad Cultural de la localidad reunida en asamblea el día 27 del pasado mes de Septiembre, acordó volver a emprender la labor que en otros tiempos ya había llevado a cabo, o sea la emancipación de la mujer.

Las mujeres todas, tenemos mucho que aprender, y entendiéndolo así y deseando ser algo más que sirvientas del hogar, acordamos nombrar una comisión pro Cultura y propaganda, integrada por 9 compañeras y celebrar periódicamente charlas, conferencias y mítines, o sea actos culturales.

Nuestro deseo es, que no solo se quede aquí nuestro radio de acción, sino extenderlo por toda la comarca.

¡Mujeres de Tarrasa! Las que sintáis anhelos de liberación, acudid a formar parte de nuestra amada Sección Cultural, en donde seréis bien recibidas y juntas ayudaremos a nuestros compañeros en la no muy fácil tarea de formar una sociedad nueva, más justa y más humana.

La que así lo siente, no desoirá nuestro llamamiento, acudiendo a engrosar las filas de nuestra Sección femenina, elaborando en lo que pueda y en bien de la sociedad. Para este fin, el domingo día 11 a las 9 y media de la mañana, daremos un mitin en el Teatro Recreo tomando parte

**Teresina Torrella
Concha Padró
Concha Arqué
Valentín Peralta
Eduardo Ricetti
Campoy**

Compañeras y compañeros por nuestra elevación moral acudid todos al mitin.

*La Sección Femenina de
Mutualidad Cultural*

Diari Vida Nueva, publicat a Terrassa el nou d'octubre de 1936.

Consulta realitzada a Trencadís, Fons locals digitalitzats.

EDUCACIÓ, UN ACTE REVOLUCIONARI

Un dels pilars fonamentals del moviment llibertari era l'educació, i és que la classe obrera tenia els índex més alts d'analfabetisme. La ignorància era el pitjor que podia succeir a les persones, donat que esdevenien individus fàcilment manipulables. Ensenyar a llegir i escriure va ser objectiu prioritari, alhora que revolucionari, i és que no hi havia cap acte més revolucionari que capacitar culturalment i social una persona.

El model d'educació defensat per Teresa Torrelles Espina i l'ideari anarquista era el model llibertari del pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia, qui va recollir els seus principis a L'Escola Moderna o Escola Nova. El seu projecte anava adreçat directament a les classes socials més desfavorides amb la intenció d'oferir una educació científica, democràtica i de qualitat. L'Escola Moderna va començar les classes el 8 de setembre de 1901 a Barcelona. En el discurs d'inauguració pronunciat per Francesc Ferrer i Guàrdia constatava les directrius de la nova pedagogia.

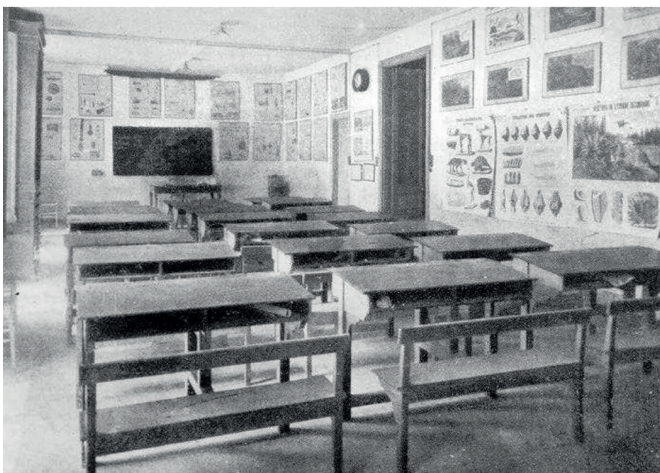
“Us saludo, nens estimats, que sou l'objecte de la institució que neix en aquest moment, el punt inicial de la vida pràctica d'una idea que durarà tant com duri la humanitat. Us saludo, pares que ens heu honrat amb la vostra confiança. Us saludo, treballadors, representant els vostres companys, honreu aquest acte. Tinguem ben entès que no som una escola més, sinó la primera, i fins ara l'única, que refusa de sotmetre's als poderosos, que exalta els desheretats, que estableix la igualtat dels estaments i els sexes, que posa a l'abast de la intel·ligència de nois i noies el coneixement de la natura i la darrera paraula de la ciència, sense respectar privilegis, com un homenatge degut a la veritat i la justícia.

Discurs pronunciat per Francesc Ferrer i Guàrdia en la inauguració de L'Escola Moderna el 8 de setembre de 1901.

El seu ideal no era precisament un model generalitzat, com tampoc l'existència de prou docents preparats per portar-la endavant. Aquest nou sistema va rebre tot el rebuig i persecució per part de les institucions educatives dominants i dependents de l'Església Catòlica.

Des dels sindicats, ateneus, periòdics i revistes s'incentivà i s'animà a incrementar el bagatge cultural d'obriers i obreres. A aprendre els uns dels altres i dels docents. Els programes no es limitaven a alfabetitzar, també hi havia un espai molt important dedicat als valors morals que volien fer desaparèixer com la resignació, l'acceptació i la subordinació, en favor de l'esperit crític, del mutualisme i de la cooperació.

Aula de l'Escola Nova de Barcelona.
Font: Fundació Ferrer i Guàrdia

Grup d'alumnes de l'Escola Nova de Barcelona.
Font: Fundació Ferrer i Guàrdia

L'ESCOLA RACIONALISTA

La característica principal de l'Escola Moderna era el pensament racionalista, segons la creença que la raó era fonamental en l'assoliment del coneixement. A Terrassa es van crear dues escoles racionalistes. Va ser Teresa Torrelles Espina qui va contactar amb l'Antònia Maymón Giménez per fer classe als nois i noies de Terrassa durant el curs 1928-1929. Aquesta mestra, formada a l'Escola Normal de Saragossa, va ser una reconeguda anarquista, feminista i naturista (1881-1959). Va treballar a l'Escola Horaciana de Sant Feliu de Guíxols amb el mestre Campuzano entre moltes altres. Maymón va ser una de les dones que més va reflexionar i escriure sobre l'anarquisme i els projectes racionalistes vinculats a la pedagogia de l'Escola Nova.

Els principis de l'escola racionalista pretenien formar a persones crítiques i lliures. Per això l'alumnat era al centre del procés d'aprenentatge. Aprenent des d'una metodologia activa, és a dir, activitats a l'aire lliure, excursions, sortides de natura per conèixer l'entorn. Rebutjaven els mètodes memorístics i apostaven pel raonament i la lògica. Una escola contrària als dogmes i l'autoritarisme. L'autoritat no radicava en la jerarquia ni en imposicions a la força. La moral autònoma havia de substituir a la moral basada en la por i el càstig. L'alumnat era educat en llibertat, responsabilitat i justícia, sense premis i càstigs. Un dels principis fonamentals era el de la coeducació. Homes i dones haurien de viure en societat, per tant, era lògic que s'eduquessin junts afavorint les relacions d'amistat i fraternitat, no d'hostilitat. Un altre pilar era el del respecte per la diversitat. No es feien distincions per capacitats de l'alumnat, ans el contrari, creien que fent canvis en les tasques tots els alumnes arribarien a assolir els objectius

A la secció Vida Cultural del Diari Vida Nueva, publicat a Terrassa el setze d'abril de 1937, s'anunciava la xerrada sobre l'escola racionalista que donaria Teresa Torrelles. L'acte estava organitzat per l'ateneu llibertari *Tiempos Modernos*. Consulta realitzada a Trencadís, Fons locals digitalitzats.

ATENEO LIBERTARIO TIEMPOS NUEVOS.—Mañana sábado a las 9 de la noche tendrá lugar una charla en el local Ateneo Libertario Tiempos Nuevos, sito en la calle Coón, frente al campo de la Harmonía..

Los compañeros de Can Palet tendrán ocasión de esparcirse en la apuntada charla que iniciará la compañera Teresina Torrella y tratará sobre el sugestivo tema: "Escuela Racionalista".

Presidirá el compañero Jové.

Por bien de la cultura, no faltois.

proposats. L'educació física i l'higienisme eren molt presents com a disciplines inherents de l'educació integral. L'escola racionalista també va funcionar com a escola d'adults en horari nocturn per atendre les persones assalariades. La mateixa Teresa Torrelles Espina va fer classes d'alfabetització als obrers i obreres que volien formar-se.

No tothom veia amb bons ulls la pedagogia duta a terme per l'escola racionalista. Molt sovint es criticaven algunes de les seves pràctiques, com l'higienisme, la pràctica d'exercici físic, les pràctiques esportives i l'ús d'una indumentària còmode i pràctica, especialment si aquestes pràctiques esportives les feien dones. Davant les crítiques sorgides a la ciutat de Terrassa, la Teresa Torrelles Espina va publicar a la portada del diari Vida Nueva, l'article, *La mujer y sus libertades*:

A l'article publicat per Antònia Maimón a Brazo y Cerebro, el setze de gener de 1932 a Terrassa, donava els seus arguments en defensa de la raó i en contra de la religió, " (...) La religió ho ha perdonat tot, menys pensar, el pensament l'horroritza(...)".
Consulta realitzada a Trencadís, Fons locals digitalitzats.

VALLE, 21 **ESCUELA F. FERRER GUARDIA** TARRASA

Tarrasa 7 de Enero de 1932 Núm. 102

El compañero *Paquita Glosas*
que vive en la calle de *Ascaso* núm. *3* piso *3*
debe por los gastos del mes de *Enero*

CONCEPTO	PESETAS	CTS.
POR LA MENSUALIDAD		
POR MATERIALES	3	
SOCIO PROTECTOR		10
GASTOS COBRADOR	3	10
TOTAL PTAS.		

ESCUOLA F. FERRER GUARDIA
VALL. 21
TERRASSA

Rebut de la mensualitat que havien de pagar les famílies de l'alumnat escolaritzat a l'Escola Francesc Ferrer i Guàrdia, una de les escoles racionalistes de la ciutat de Terrassa.
Font: Arxiu Municipal de Terrassa.

TEMAS PEDAGOGICOS

«He vivido como un mendigo para enseñar a los mendigos a vivir como hombres.»

PESTALOZZI

Toda la pedagogía de Pestalozzi gira alrededor de este pensamiento, que le hizo acercarse al pueblo y recoger sus latidos y también sus ingratitudes; latidos de ese gran corazón colectivo, impulsivo y sentimental; ingratitudes de niño mal educado, que con la misma facilidad encumbra ídolos que destroza a los mismos que ha elevado.

Pestalozzi amó al pueblo y a la educación popular se consagró con cariño y entusiasmo; eminentemente religioso, como consecuencia de la época en que vivió, tuvo por enemigos a los mismos religiosos; hipócritas y fariseos de todas las épocas, que sólo buscan su medro personal.

A través de la vida de Pestalozzi se ve el deseo de elevar la personalidad humana, y es a través de la vida donde se reflejan los grandes pensadores, que del ideal hicieron carne de su carne y sangre de su sangre; no con palabras, sino con hechos que trastornan y laceran toda una vida, que pisan los abrojos para que otros se recreen en la recolección de las flores.

La pedagogía de Pestalozzi se destaca vibrante y oportuna, frente a esa otra oportunista, que rutinariamente se limita a salir del paso copiando cuatro lecciones, tenidas por morales y que contrastan con pensamiento tan magnífico como enseñar a los mendigos a vivir como hombres, pensamiento que, trasladado a la actualidad y aprovechando los progresos pedagógicos de nuestra época, se aplica a una pedagogía moderna y racional.

Analizando los libros que hasta ahora se han leído en las escuelas se verá la ramplonería de que está impregnada la enseñanza y el desastre moral que tales enseñanzas tienen que causar en la niñez. A la vista tengo «La buena Juanita», niña estudiosa, dechado de perfecciones, que a pesar de su tierna edad no incurre en ninguna falta; es limpia, hacendosa, caritativa y puede servir de modelo a toda niña bien educada. En el grabado que la presenta estudiando se ve a la niña limpia, peinada, sentada en una cómoda butaca, delante de una mesa de trabajo adornada con un ramo de flores; por una gran ventana entra a raudales la luz y todo es cómodo y coquetón en este aposento, y Juanita, en estas buenas condiciones, estudia con aprovechamiento, y los libros que estudia y sus papás y la maestra le dicen que tiene que ser buena y ella lo es, por inclinación

natural, porque tiene dinero para hacer limosnas, porque hay pobres con quien pueden manifestar los niños bien educados sus buenos sentimientos y porque su abuelita le cuenta la mar de cuentos y en todos ellos los buenos son recompensados y una barbaridad de dichosos, y los malos, aburridos de que nadie los quiera y de que todo les salga mal, terminan por morirse de pena o por ser unos perdularios.

Con estas noñeces se inicia la niñez, y como el bien por el bien se ha quedado en el tintero de quien las ha escrito o, por mejor decir, en el cerebro de quien no dió más de sí, todas esperan en la niñez el hada que las llene de alabanzas y de bombones, en la juventud el príncipe que las cubra de oro y diamantes y en la vejez la muerte que las libre de penas y calamidades. Los buenos se cansan de una bondad incomprendida y maltratada; los malos se rien de los castigos que nunca llegan, si tienen bastante picardía para evitarlos y los libros siguen de generación a generación con las mismas tonterías, y los papás y las mamás siguen diciendo las mismas cosas y las abuelas contando los mismos cuentos.

Y es inmoral en alto grado enseñar a los niños que todos los que en la niñez son malos y desapplicados conocerán la miseria en la mocedad y el desamparo en la vejez, cuando hay tanto pillo con suerte y tanta gente de bien con desgracia. Pestalozzi no dió una limosna al ciego de la esquina, ni el postre a un niño pobre; dió su vida, esa vida que tuvo un objetivo como todas las vidas fructíferas, y día tras día la fué dejando en los niños, que amó porque los vió desgraciados y que educó porque vió que el origen de su desgracia era la ignorancia, y esta donación de amor, que no puede llamarse limosna, porque no es lo que sobra, sino lo que llena la vida del que la da, es la donación de todo aquel que comprende las leyes naturales y a ellas dedica sus actividades.

Para el pillete cuya educación ha sido la escuela callejera; para el que ha tenido por madre la necesidad y por madrastra la desgracia, hay otra limosna que las monedas que dan las buenas Juanitas, cuando muy modosas y peripuestas van a pasear con sus mamás o con sus criadas: la donación de amor, de hogar y de educación de que nos habla Pestalozzi, para convertirlos de mendigos en Hombres.

Antonia MAIMON

El primer article sobre educació que Antonia Maimón va escriure a la revista Dones Lliures, el va dedicar al pedagog suís Pestalozzi. Durant tota la seva vida aquest pedagog va intentar reformar la pedagogia tradicional i la va fer arribar a les classes més desfavorides de la societat. Revista Dones Lliures número 12, maig de 1938. La revista era editada per l'associació de dones del mateix nom.

“Se ha pronosticado mucho que la mujer es un ser pensante con igual capacidad cerebral que el hombre.

Pero se da el caso que siempre que ha salido una mujer o un grupo de mujeres que se proponen obrar por cuenta propia, exponiendo su criterio o mostrando un nuevo rumbo con el habitual proceder femenino, siempre salen los “papas” con barbas que nos quieren dar la mano porque creen que somos muñecas frágiles y nos romperíamos.

Se da el caso que la Sección Femenina del Ateneo Amigos del Libro ha abierto unas clases de deporte, proponiéndose como es su norma y proceder hacer de todas sus mujeres, seres con personalidad y criterio propio, mostrando la cultura sin tabiques, con higiene.

Por ser la primera semana ha dado un resultado excelente. Se reúnen todas las mañanas un crecido número de mujeres que con entusiasmo y mucha voluntad quieren aprender. Dando la máxima libertad, cada cual lleva el traje que más le acomoda, dando preferencia al traje de baño, por ser el que más libertad de movimiento permite.

Para estas clases se ha nombrado una comisión que procura no se inmiscuya nadie que no venga con el propósito de aprender y procurar que no haya quien pueda malmeter nuestra obra. (...) hay por ahí algún señor papá que con un archivo de experiencia quiere aconsejarnos para que no nos apartemos del carril que las buenas costumbres mandan (...) el hacer deporte con traje de baño es indecente. ¿Querría señor papá mayor darnos una explicación para enterarnos de qué es moral? (...) Nosotras solo vamos a lo nuestro y sepa que ni hoy ni ayer hemos pertenecido a las Damas estropajosas.

T. TORRELLA

Diari Vida Nueva, publicat a
Terrassa el dotze de juny de 1937.
Consulta realitzada a Trencadís,
Fons locals digitalitzats.

LA MUJER Y SUS LIBERTADES

Se ha pronosticado mucho que la mujer es un ser pensante con igual capacidad cerebral que el hombre.

Pero se da el caso que siempre que ha salido una mujer o un grupo de mujeres que se proponen obrar por cuenta propia, exponiendo su criterio o mostrando un nuevo rumbo en el habitual proceder femenino, siempre salen los «papas» con barbas que nos quieren dar la mano porque creen que somos muñecas frágiles y nos romperíamos.

Se da el caso que la «Sección Femenina» del «Ateneo Amigos del Libro» ha abierto unas clases de deporte, proponiéndose como es su norma y proceder, hacer de todas sus mujeres, seres con personalidad y criterio propio, mostrando la cultura sin tabiques, de cara al sol, con higiene.

Por ser la primera semana ha dado un resultado excelente. Se reúnen todas las mañanas un crecido número de mujeres que con entusiasmo y mucha voluntad quieren aprender. Dando la máxima libertad, cada cual lleva el traje que más le acomoda, dando preferencia para el traje de baño, por ser el que más libertad de movimiento permite.

Para estas clases se ha nombrado una comisión que procura no se inmiscuya nadie que no venga con el propósito de aprender y procurar que moralmente no haya quien pueda malmeter nuestra obra.

Resultado de todo esto es que hay por ahí algún «señor» papá que con un archivo de experiencia quiere aconsejarnos para que no nos apartemos del «carril» que las buenas costumbres mandan. Vaya humor! Dios por ahí el tal «señor» que el hacer deporte con traje de baño es indecente. Querría señor papá mayor, darnos una explicación para enterarnos de lo que es moral?

¡Vil, tonto la palabra y esto sin ganas de hacerle la competencia. Nosotras solo vamos a lo nuestro y sepa que ni hoy ni ayer hemos pertenecido a las Damas estropajosas.

T. TORRELLA

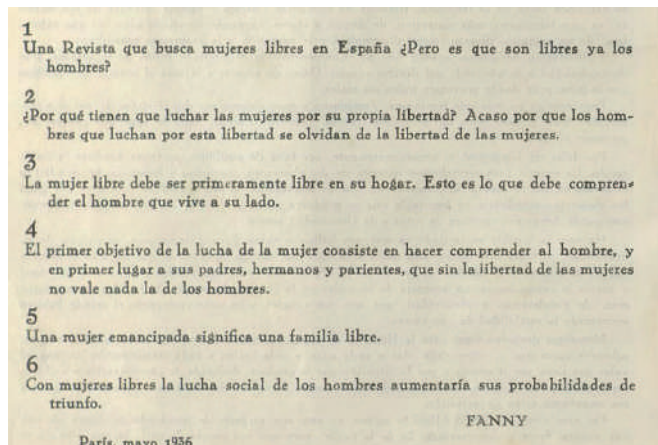
PER L'EMANCIPACIÓ DE LES DONES

Al 1936 un grup de dones a Madrid i Barcelona van fundar Dones Lliures, organització anarcosindicalista que va aplegar vint-i-vuit mil dones que pretenia alliberar-les de la ignorància en la que es trobaven immerses històricament i, encara més, com a classe social. Ideològicament, com el moviment llibertari, apostaven per la col·lectivitat i la comunitat, és a dir, la conscienciació i la capacitació eren processos individuals i col·lectius. El desenvolupament de cada individu estava lligat al desenvolupament de tot el conjunt. Des de l'organització es va dur a terme un intens programa d'activitats adreçades a formar i capacitar la dona per assolir l'emancipació.

Dins de la classe obrera l'índex d'analfabetisme en les dones era molt més elevat que entre els seus companys. Això les apartava i les exclouïa de la vida pública, silenciava la seva veu i la seva presència en tots els àmbits en que, tot i que eren presents, hi tenien escassa representació.

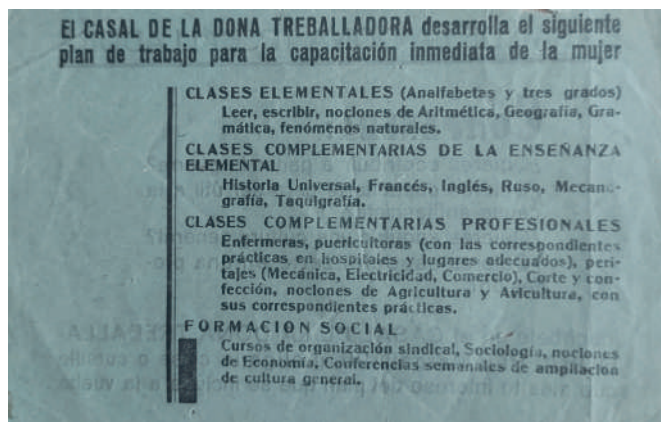
A la tardor del 1936, l'organització ofería a Barcelona cursos intensius de cultura general, història social, economia i dret, al seu local de la plaça Catalunya. A final del 1936 es va crear l'institut del mateix nom.

Portada i article de la revista Mujeres Libres, número 1, maig del 1936. La revista era editada per l'associació de dones del mateix nom i era el mitjà de propaganda de l'organització anarcosindicalista que va aplegar milers de dones.

Així mateix, el Casal de la Dona Treballadora de Barcelona oferia classes elementals per les dones analfabetes i tres graus més avançats, que incloïen lectura, escriptura, nocions d'aritmètica, geografia, gramàtica i fenòmens naturals. També es feien classes complementàries d'ensenyament elemental, com història, francès, anglès, rus, mecanografia i taquigrafia. Les classes complementàries professionals estaven destinades a formar infermeres, puericultores, peritatges de mecànica, electricitat, comerç, confecció, agricultura o avicultura. No oblidaven la formació social, amb cursos d'organització sindical, sociologia, economia i conferències setmanals d'ampliació de cultura general.

L'essència d'aquests cursos era que la dona havia d'entendre que era la responsable de la seva vida. A totes les

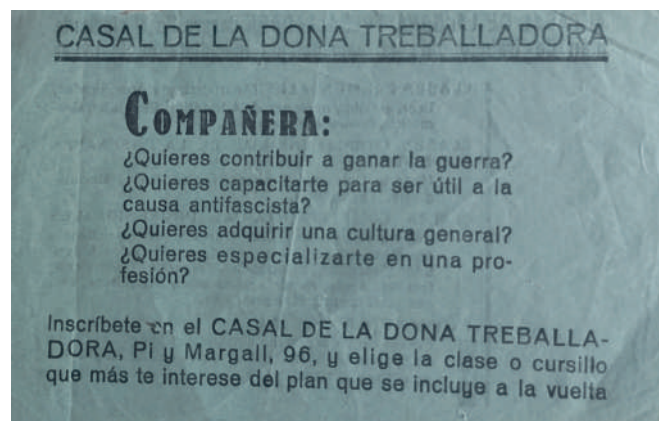

Pla de treball per assolir la capacitat de la dona dut a terme pel Casal de la Dona. Arxiu personal de Sara Berenguer Lahosa. Cessió de documents Carmen Guillén.

ciutats que Dones Lliures tenia grups organitzats, com va ser el cas de Terrassa, es van realitzar classes nocturnes. L'oferta més habitual eren les classes d'alfabetització bàsica, també els cursos d'educació elemental i d'habilitats mecàniques, cures infantils o infermeria.

Al juliol de 1937 la Generalitat havia creat l'Institut d'Adaptació Professional de la Dona amb la participació de la UGT i la CNT. L'objectiu del qual era donar la formació necessària perquè les dones poguessin ocupar tots els llocs de treball i substituir els homes que havien marxat al front. Existia un precedent que era l'escola Professional de la Dona, creada al 1883 amb la finalitat de formar tècnicament a les joves que s'incorporaven per primera vegada a treballar a la indústria tèxtil. La Generalitat durant el període bèl·lic va ampliar el nombre dels cursos que es podien fer.

Per l'organització Dones Lliures, la formació tècnica per ocupar els llocs de treball que quedaven vacants no era suficient, els mancava una preparació social, i això és el que s'oferia al Casal de la Dona de Barcelona i altres delegacions a tot el territori. Aquests programes de formació tècnica i social van arribar a milers de dones.

DONES LLIURES A TERRASSA

La Teresa, com explica la seva neta Maya Gracia Graells, no va estudiar oficialment, ja que va haver de posar-se a treballar ben aviat. Això no va ser obstacle per adquirir una sòlida formació, assolida de manera autodidacta. Va ser una apassionada lectora, llegia i escrivia en català, castellà i francès perfectament i sense faltes d'ortografia. Una dona que tenia molt clar que calia formar-se i capacitar-se per ocupar l'espai públic.

*Fotografia de Teresa Torrelles Espina, 1968.
Cedida per Maya Gracia Graells.*

Dones Lliures va organitzar, a escala regional i nacional, comitès per la difusió de la cultura i propaganda. El grup de Barcelona emetia regularment programes radiofònics. D'altres viatjaven per diferents nuclis de població per parlar directament amb les dones que no llegien ni escoltaven la ràdio.

Les xerrades eren molt importants i van servir per conscienciar moltes dones. Sara Berenguer Laosa, Conxita Guillén, Teresa Torrelles Espina, van participar fent conferències i animant les dones perquè s'integressin a l'organització.

Aquest treball cultural era importantíssim i necessari per una organització que pretenia comptar amb dones revolucionàries, conscients i responsables. Lògicament aquesta força necessitava instrucció i formació. Gairebé totes les militants del moviment llibertari eren autodidactes.

La Secció Femenina de la Mutualitat Cultural es va unir a Dones Lliures. El mateix procés es va seguir a moltes altres ciutats, entre elles Terrassa i la Teresa Torrelles Espina en va ser una de les promotores. La seu estava situada al carrer Milícies Catalanes, 34, l'actual carrer de Sant Pere. Des de finals de l'estiu del 1937 i durant el 1938, l'organització va ser prou activa i eficient duent a terme múltiples activitats de caire solidari, fent cursos de formació i capacitació per les dones de la ciutat així com actes culturals i de propaganda.

Diari Vida Nueva, publicat a Terrassa el 9 de febrer de 1938. Consulta realitzada a Trencadís, Fons locals digitalitzats.

vida nueva

actividad femenina

¡MUJERES! La guerra y la Revolución nos llaman para que prestemos nuestra ayuda

Mujeres Libres es una realidad

El 19 de Julio

El 19 de Julio echó a la calle a las mujeres. Había llegado su momento. Momento de sacrificio y de liberación. Mujeres de todas las edades, de todas las profesiones y de ninguna profesión, acudían a todas partes a ofrecer su trabajo y su entusiasmo. Se ocupaban en lo que fuese. Las maestras pelaban patatas, las enfermeras freaban sábanas, las feministas cuidaban niños, las modistas cosían un fusil. Total, un revoltijo de generosidades formidable y simpático.

En aquellos primeros momentos de exaltación heroica, surgió Mujeres Libres, como expresión encarnada de tanto alán magnífico. En aquellos primeros momentos, las compañeras que Mujeres Libres organizó a equidistancia, se dejaron llevar también de una preferencia instintiva a los servicios de aquellos más apremiados: tejer, coser, lavar y planchar prendas, para los milicianos, preparar alimentos para los mismos, cuidar heridos, recoger y atender niños desamparados.

Fue entonces cuando Mujeres Libres de Barcelona organizó con estos unos comedores ambulantes, creó las primeras guarderías infantiles y envió a las columnas confederales, que avanzaban sobre Aragón, unas brigadas de compañeras resacas, provistas de máquinas de lavado y planchado.

Y fue entonces cuando Mujeres Libres de Madrid, ante el avance omenador de las columnas fascistas sobre la capital, lanzó esta proclama en una octavilla profusamente resacaída:

Al medio año de lucha

Mujeres Libres iba desarrollando su labor, cada vez más orgánica, creando nuevas Agrupaciones locales y formando Regionales —Cataluña, Centro, Levante, Aragón—. Seguía atendiendo servicios de solidaridad de guerra, pero iniciaba ya la gran campaña de capacitación de la mujer, organizando clases y cursillos de enseñanza general y técnica, en todas sus Agrupaciones. La Sección Transporte, con la colaboración del Sindicato correspondiente, creó escuelas de conductoras de automóviles, travías y metros, en las que se han preparado muchas compañeras.

En la actualidad

Mujeres Libres es ya una realidad orgánica, activa y eficiente. De cara a la guerra y de cara al porvenir. Centenares de Agrupaciones, en estos tantos pueblos de la España local, constituyen hoy la Federación Nacional Mujeres Libres. Trabajo de la mujer para la guerra antifascista y capacitación de la mujer para la guerra y para la paz. Así se ordenan sus múltiples actividades, clasificadas así:

SOLIDARIDAD.—Cuerpo de visitadoras de hospitales de sangre, atenciones a las camaradas de los frentes, guarderías infantiles, representación y actuación de Mujeres Libres en los diversos Comités de Ayuda a los refugiados.

TRABAJO.— Aquellas Secciones de Trabajo organizadas en los primeros tiempos se han extendido

mente para la sustitución de los obreros de hoteles, cafés y restaurantes, así como en el envío de compañeras a las colectividades agrícolas.

CULTURA.— Ninguna Agrupación Mujeres Libres, por modesta que sea, deja de organizar diversas clases para la preparación de la mujer obrera. En las principales localidades, como Barcelona, Madrid, Valencia, funcionan los Institutos Mujeres Libres, iniciadores de una verdadera cruzada contra el analfabetismo, con clases de cultura general, preparación para el ingreso en los Institutos Obreros, Magisterio, etc.

PUBLICACIONES.— El periódico "Mujeres Libres", superándose en cada número, se ha transformado en una gran revista. Y, como órgano nacional de la Federación, pronto aparecerá el semanario "Luchadoras". Por otra parte, Mujeres Libres va editando folletos en los que se atiende tanto al contenido oportuno como a la presentación cuidada, moderna, de buen gusto. Cinco o seis títulos lleva ya publicados y otros tantos auspicio de inmediata publicación. Esperamos con interés los de la serie "La ciencia en la mochila", que Mujeres Libres dedica especialmente a los compañeros que luchan en vanguardia.

Esto es y así trabaja la Federación Mujeres Libres. De cara a la guerra y de cara al porvenir.

Tan importante labor bien merece el decidido apoyo moral y material de todos los compañeros. de todos los verdaderos antifascistas.

"MUJERES LIBRES" (Agrupación de Terrassa) emprende una cruzada contra el analfabetismo, y en

Aquestes dones que van constituir *Dones Lliures* i anteriorment el Grup Cultural Femení estaven absolutament compromeses amb el moviment llibertari i amb les seves organitzacions, participant en totes les activitats i estructures, sindicats, ateneus, centres culturals o clubs excursionistes.

Van ser moltes les dones de la ciutat que hi van participar de manera activa: Concha Arqué, Maria Borràs, Maria Benlliure, Manuela Blasco, Rosita Blasi, Esmeralda Boloix, Angelita Brotons, Dolores Bruno, Rosa Burguès i Pons, Rosa Burguès i Roma, Montserrat Caball Cunill, Maria Castany, Maria Corbí, Alba Creixen, Encarnació Ferrer, Josepa Forns i Brossa, Luisa García, Blanca Rosa García, Paquita Padilla, Concha Padró, Paulina Prat, Emília Puig, Palmira Rubio, Rosa Sanjuan, Josefa Serra, Maria Soler, Amalia Soriano Valverde, Carmen Vecino. Aquestes militants de Terrassa van comptar amb el suport de dones rellevants d'altres municipis: Àurea Cuadrado, Maria Duran, Mary Giménez, Ada Martí, Anita Nahuel, Frederica Montseny i Mañé o Lucía Sánchez Saornil, ja fos a través de conferències realitzades a Terrassa o publicant en diferents diaris locals.

Celebració a Barcelona de la Conferència Nacional de Dones Lliures, a la que van assistir delegacions de totes les Regionals. Durant el Ple Regional celebrat a Barcelona, Teresa Torrelles Espina va ser escollida per ocupar la secretaria de Propaganda de l'organització. Revista Dones Lliures número 13, octubre 1938.

En el último semestre se han destacado por sus actividades las localidades de Tarrasa y Granollers.

En Tarrasa, han preparado a doce enfermeras con sus correspondientes prácticas para ingresar en el Hospital de Sangre de dicha localidad. Han ocupado en las barberías los puestos de los hombres incorporados a filas, así como en la Industria de Panaderos. Han incrementado las clases de cultura general.

Teresa Torrelles Espina va ser escollida per formar part del comitè regional de Dones Lliures. Segons ens explica la seva neta, en aquells moments estava sobrepassada amb la feina. Fer-se càrrec de la seva filla, la responsabilitat a l'Ajuntament de Terrassa i els compromisos socials i culturals que tenia a la ciutat on residia, la van fer declinar l'oferta.

Dones Lliures insistien en què la situació de les dones era diferent a la dels homes. Estaven d'acord en que tots dos havien de lluitar plegats contra el jou del capitalisme, però les dones tenien una lluita afegida, una per la seva llibertat de gènere i l'altra per l'acceptació d'elles mateixes. En aquesta batalla, havien de lluitar soles i plegades i ho van fer molt sovint contra l'oposició dels seus propis companys d'ideologia i de les famílies.

Aquest va ser un aspecte diferenciador amb d'altres organitzacions de dones de l'època. Des d'altres publicacions com Companya, revista ideològicament propera al PSUC, es feien crides continuades a les dones a formar-se per poder-se incorporar a tots els llocs de treball que havien quedat lliures i sumar-se així a guanyar la guerra.

Dones Lliures, Unió de Dones de Catalunya o l'organització de dones del POUM coincidien en aquesta crida a la formació i instrucció per a l'ocupació de tots els llocs de treball. Ara bé, les anarquistes eren les úniques que parlaven d'emancipació de les dones com a objectiu propi, com a finalitat.

ORGANITZACIÓ DURANT LA GUERRA

Abans de la guerra, la majoria de partits i organitzacions d'esquerres creien que el camí per assolir l'emancipació de la dona seria integrar-les a les organitzacions obreres lluitant conjuntament per acabar amb l'opressió, perquè la ideologia marxista tradicional considerava que la subordinació de la dona era secundària a la lluita de classes, essent aquesta prioritària.

Amb l'esclat del conflicte bèl·lic, l'estratègia va canviar i les organitzacions de dones, AMA (Asociación de Mujeres Antifascistas) i des de Catalunya, la Unió de Dones de Catalunya, van prioritzar la mobilització femenina per ajudar a acabar amb la guerra. Van fer servir els mitjans de propaganda propis, com la revista *Companya*, per informar dels seus propòsits. La guerra va difuminar els objectius específics de gènere i es va deixar de banda el problema de la subordinació de la dona.

Dones Lliures hi estava totalment en desacord i continuaven compromeses amb la lluita revolucionària, on la fita era no només guanyar la guerra sinó també el canvi social.

A Terrassa, existien ja grups llibertaris establerts amb molta feina ja desenvolupada, abans de l'aparició de la revista *Dones Lliures*, al maig del 1936. Aquest mitjà de comunicació era dirigit per dones llibertàries que volien engegar objectius socioeducatius i de classe arreu del territori.

Revista *Mujeres Libres*, número 12, maig de 1938. Capacitación de la mujer para todas las industrias.

A FAVOR D'UNA MATERNITAT CONSCIENT

Moltes dones eren contràries a que la maternitat i el propi fet de ser dones fos l'únic objectiu a la vida. Per Dones Lliures, el desenvolupament de la dona com a persona era preferent. En el seu ordre de prioritats, apareixia el treball en primer lloc, a continuació, el desenvolupament de la consciència social i en tercer lloc, la maternitat. Tenien clar que les dones no havien nascut únicament per procrear, tot i assumir que era la realitat per a la gran majoria.

Defensaven la maternitat conscient, un pas molt avançat que pressuposava que les dones podrien triar si volien o no tenir criatures, escollir en quin moment tenir-les i amb les nocions necessàries per fer una bona criança.

Era recurrent en les publicacions i diaris anarquistes, la temàtica sobre la necessitat de realitzar la maternitat amb consciència i coneixement. Per ser bones mares i pares, calia aprendre com fer-ho. No ho entenien com un mer fet biològic. Per aquest motiu es troben molts articles dedicats a la puericultura redactats per Amparo Poch i Gascón o per Florentina (Carmen Conde). La doctora Poch va col·laborar sistemàticament en la premsa anarquista per fer accessibles els coneixements mèdics i sanitaris. Es va fer difusió de les etapes de desenvolupament infantil i de la importància cabdal d'alimentar els nadons amb llet materna, entre d'altres temàtiques.

Per atendre les necessitats sanitàries de les dones i millorar l'educació per fer una bona maternitat, no era suficient amb la difusió a través de la premsa, calia tenir personal professionalitzat i centres sanitaris de qualitat. Teresa Torrelles Espina i altres companyes de militància van treballar en la creació d'una escola per formar infer-

meres a Terrassa i van lluitar perquè la ciutat disposés d'un hospital maternal públic, socialitzat i de qualitat que atengués a totes les dones per igual, independentment de la seva situació econòmica.

Es va crear la primera clínica de maternitat, sota la direcció del doctor Joan Paulís, metge molt conscienciat socialment i militant de la CNT, amb el que van treballar colze a colze i del qual van rebre un valuós aprenentatge en temes sanitaris. El doctor Paulís va dirigir la Clínica Maternal i l'escola d'infermeria de Terrassa. Des del 1938 va col·laborar amb Dones Lliures i els sindicats de sanitat per crear uns serveis sanitaris de qualitat, universals i gratuïts.

L'objectiu d'arribar a la socialització de la medicina s'acomplia amb la inauguració de la Clínica Maternal de Terrassa. La premsa ho recollia el dinou de gener del 1937 al diari Vida Nueva:

"...Como realizaciones inmediatas la Clínica Maternal, próxima a inaugurarse en la calle de la Unión, con una Escuela de Maternidad consciente y un Dispensario de Higiene Psico-sexual. La creación de esta Escuela y Dispensario obedecen a sugerencias hechas por nuestro camarada Dr. Martí Ibáñez, en la Asamblea sobre Sanidad y Asistencia Social, que tuvo lugar en el Casal del Metge, el día 18 del pasado mes de diciembre.

... a Escuela de Maternidad y el Dispensario Psico-Sexual, los cuales tenemos el propósito que estén a cargo de los siguientes elementos:

Una doctora nombrada por el Consejero Presidente de Sanidad. Una comadrona, nombrada por el mismo consejero.

Dos maestras, nombradas por la Sección de Maestros del Sindicato Único de Profesiones Liberales C.N.T.

Dos obreras, nombradas una por la C.N.T. y otra por la U.G.T. Será obligación de dichas educar conscientemente a la mujer para la función augusta de la maternidad, mediante conversaciones culturales y a la vez educarlas sexualmente de una manera amplia y comprensiva..."

El tema de la maternitat conscient i la lluita per aconseguir hospitals maternals de qualitat i d'accés universal i gratuït per a tota la població, van ser aspectes reivindicats per l'organització Dones Lliures. Luisa Pérez Berganzo va publicar l'article: Problemes sanitaris i maternitat conscient a la Revista Dones Lliures, número 2, juny del 1936.

Problemas sanitarios y maternidad consciente

La maternidad consciente, que hasta ahora no ha salido de un grupo de selectos, debe ser una conquista de la mujer. Pero no comprende sólo la voluntad decidida de procrear, ni el logro de un niño engendrado y nacido en buenas condiciones, sino que se proyecta después sobre la vida de ese niño preparándole para cuando haya de sentir su responsabilidad de procreador.

La maternidad consciente, en el camino de su consecución, toca de cerca infinidad de problemas sanitarios. Hasta hace poco no se alcanzaba la importancia de los mismos y, claro está, no se resolvían. Ahora que ya se alcanza su interés, se resuelven a medias, y gracias. Uno de los procedimientos para encontrar la solución ha sido y es imitar las instituciones sanitarias del extranjero; y así, con gran pompa, tenemos cosas muy bonitas, pero bastante inútiles, mientras se descuidan las ya existentes y se las deja en un culpable abandono. Es mejor aprovechar lo que puede aprovecharse; perfeccionar una serie de instituciones que pueden adaptarse muy bien a las necesidades, a la psicología y la sanidad de nuestro país.

Es necesario hacer una Sanidad para el pueblo; no una Sanidad para los que se lujan con ella, se hacen propaganda por medio de ella y se encaraman sobre ella.

Hay que hacer una Sanidad que evite esos cuadros diariamente vistos con el mismo dolor, de familias que tienen una sola pieza para todos los menesteres de su vida; o que realizan ésta en un corral, teniendo por techo el firmamento y por alfombra un suelo inhumano.

Hay que modificar esos centros, como la Casa de Maternidad de alguna provincia, que expenden leche y mezclas a base de leche a quienes las pagan; y no la sirven, por lo contrario, a las pobres mujeres que, sin poderla pagar, la necesitan urgentemente para sus hijos.

En todo momento debe protegerse al niño. Durante la edad de la lactancia, procurando que su madre pueda alimentarle, ya que la leche de

la madre es la más adecuada para el organismo infantil; y cuando esto no pueda realizarse por alguna razón, poniendo a disposición del niño las diluciones lácteas adecuadas a cada caso, o las mezclas y preparados alimenticios necesarios.

A la lactancia sucede en protección un período de tiempo hasta que el niño ingresa en la cuna; período de tiempo por ahora muy descuidado y durante el cual se molestan muchas veces los desvelos que se tuvieron en la época anterior. Durante este tiempo el pequeño debe ser protegido en instituciones apropiadas, para las que las «Casas del Niño» pueden servir de gracioso modelo.

En la escuela, la cantina escolar debe procurar el alimento, y el ropero escolar la ropa y el calzado de que tantas veces carecen los niños. Es necesario que para el individuo, sobre todo para el niño, todo sea hogar en el sentido de que en todos los sitios que frecuente halle una acogida cariñosa y un aspecto de la solidaridad humana que cada vez más sustituye al contenido humillante e injusto de la palabra caridad.

Que el entrañable anuncio del niño sea para la madre una bienaventuranza. Que la promesa de su vida sea para la madre exaltada como la contemplación de un ancho parque con grandes calles donde los niños juegan contentos. En el parque hay grandes diversiones y juguetes y los pequeños disfrutan unos y otros a su placer. Pero también hay peligros y, a lo largo de la vida, éstos son las numerosas causas de debilitación orgánica, de enfermedad, de degeneración humana. Y por esto es necesario velar.

«No sólo en los medios proletarios, que por serlo son también medios miserios y desdichados, sino en otras zonas más tranquilas y confortables de la sociedad actual la atención hacia los problemas eugénicos se ha hecho ya imposible de abandonar. Los problemas de la armonía sexual, de la natalidad ciega, de la descendencia débil y enfermiza; los mil factores de degeneración humana, unos por vicio (alcohol, tabaco, morfina, etcétera); otros por trabajo saturniano (hidralgismo, etc.), y los que, obedeciendo a intereses no por grandes menos bastardos y repugnantes (guerras), contraseleccionan los reproductores humanos..., todo ello clava la preocupación en la carne viva de todos.»

He aquí que el vigilante de ese gran parque que es la vida infantil tiene que estar muy alerta. Este vigilante celoso es el médico, es la enfermera, es el padre, es la madre, el maestro, el amante de los niños, en una palabra. Es todo el que proyecta su deseo y su trabajo al porvenir y ve la clave de este porvenir en los niños.

Luisa PÉREZ BERGANZO

LLIBERTAT I EDUCACIÓ SEXUAL

L'ideari anarquista demandava més informació sobre el sexe i la sexualitat, més llibertat sexual, l'abolició del matrimoni civil i religiós i l'amor lliure, entès com una relació que s'iniciava i es finalitzava a voluntat de qualsevol dels dos membres que formaven la parella.

Homes i dones parlaven d'amor lliure, però la majoria d'ells menystenien i infamaven les dones que ho practicaven. En nom d'una llibertat sexual malament entesa, alguns homes veien les dones com mers objectes sexuals. No era circumstancial que molts d'aquests homes, de la mateixa ideologia, es referissin a elles com *las mujeres liebre*. Segurament, per comentar-les com aquest, moltes de les militants del sindicat o dels agrupaments de l'organització consideraven que la pròpia sexualitat era un tema privat i no una qüestió política com la prostitució, la pornografia o el dret a l'avortament.

Amparo Poch i Gascón va escriure sobre sexualitat femenina, sobre la necessitat d'educar en fisiologia, plaer sexual i mètodes contraceptius. Les dones havien de tenir accés a la informació sobre els seus cossos i la seva sexualitat, per poder-se desenvolupar com a persones. Les relacions sexuals eren un aspecte important de les seves vides, però no havia de ser únicament un mitjà per satisfer el desig masculí o per procrear. Calia donar la informació i els mitjans necessaris, i acabar amb les arengues a practicar l'abstinència sexual, predicades des de cercles conservadors.

Malgrat tot, l'educació i alliberament sexual no van ser part dels temes centrals com ho foren els programes d'alfabetització i formació professional. Probablement, la

Mujeres Libres

ELOGIO DEL AMOR LIBRE

Si no se encuentra mujer, será un ser de fantasmas, será una carne simple, monótona y limitada, cortada en pedruzcos y por lo mismo aborrecida. Si no se encuentra para ultramar, será el mismo ultramar de las estatuas y de los abalorios quejas de los jorobados, cuando el sentido presente de los animales y las plantas; dando sus generosas floraciones de locución, pero no dejando el Buen Amor.

Delévese la Inteligencia para trascenderle sobre un mundo real, quejoso al que le fuerza de los horizontes del infinito, y así, la Bienaventuranza y la Dulzura, para correr como un marino arroyo, recorriendo todos los caminos y así, las elegancias, las discusiones, sin el menor abastecimiento de la generosidad; cubren la Voluntad para perfilar su caso, para coronarla en cascadas, para resquebrajar sus cimientos por el mundo.

Y luego cuando la Sociedad como una suave semilla, multitudinaria, quejosa de Amor, como un pequeño riego de boyas de amar, y así, el Bien, como un mundo de amor, feliz.

Reservada, que el delirio de Eros, para llegar a Buen Amor, ha tenido que despertar su vida.

Mujer, ama sobre todas las cosas.

Matrimonio y amor

Cuando el hombre perdió la fuerza gruesa de sus brazos, sus talones, los brazos y pulguitos; cuando le agotó la necesidad naturalidad de sus palabras y se abogó en rocas, enroscas la fuerza, la cordialidad del ser, se le llena macha sobre la Naturaleza; cuando el libro perduró y el mundo de los Cantos de Bilitis se abrió por dentro; cuando el amor a la categoría de poesía. Pero como la Vida, sin él, se entrecruza con una coqueja implacable, los hombres, con un mundo dentro de reñegar, abarcan los puntos entre Eros y la escrupulosidad, el castro.

Le condenaron ferocemente, sin pensar que se había impensado. Por una pasión, todo una vida de batalla. Por la creación de un día, incógnitas años de vida pasada. Eros fue dispuesto de sus alas.

Por una dulce mirada, repentina se le obliga a estar amando siempre el mismo objeto; por un pensamiento y cuando abarca se le fuerza a marchar siempre la misma persona. El Alma, humana, humana; y la Vida, humana, solidificada en hielo.

Del punto negro se hizo un minucioso dibujo, marro y y; así, con sus grato y ardiente repique, sus campearos su vena, con su reglamento y todo; o de una vez, que un cuerpo en vida, y a un punto mucho más elevado, porque además del cuerpo, que vacía para diez años, refirió en recepción al Corazón y la Libertad, que lo ven todo para el Amor.

Cuando, cuando la moldea de toda manifestación amorosa, la Vida, que, las brutas se superponen, queda el de los que hablan, mansalada, se hicieron una historia, justificar su profesión era una mala gracia, usual como ocurre, el hijo. Y de decir, sea clara y tan sencilla, tan desenvuelta brutal y un pensamiento humano, bilitos en nueva, ebullos y est-

Amparo Poch y Gascón va ser una metgessa i part molt activa en l'organització Dones Lliures. Va fer arribar els seus coneixements mèdics a través de diferents articles. El 3 de juliol del 1936, el número 3 de Mujeres Libres, publicava: Elogio del amor libre.

situació bèl·lica i l'escassetat de recursos econòmics van obligar a prioritzar l'educació i a atendre l'elevat nombre de refugiats que arribaven des de les zones ocupades per les tropes franquistes. De ben segur, com afirma Martha Ackelsberg, devien haver frenat el seu radicalisme sexual, amb la finalitat de no escandalitzar a les dones que volien incorporar al moviment.

Una bona part dels articles i escrits relacionats amb la sexualitat tractaven sobre la prostitució, les seves causes i possibles solucions per abolir-la. La consideraven un clar exemple de l'explotació econòmica, política i subordinació de les dones. Es van promoure campanyes contra aquesta lacra considerada un clar exemple del que el capitalisme produïa i el més gran exemple d'esclavitud per a la dona. Tenien molt clar que la prostitució era un problema de la societat i que el que calia no era prohibir-la, sinó formar a les dones que la practicaven per poder-se guanyar la vida. Des de la revista Dones Lliures i des de diaris anarquistes, es va anunciar la intenció de crear una xarxa de deslliuradors de prostitució, on es durien a terme tractaments mèdics, curació psicològica i ètica, orientació i capacitació professional, ajuda moral i material en qualsevol moment i a tothom que ho necessités.

La situació bèl·lica que es vivia va impossibilitar que aquest projecte es pogués portar a terme. Segons manifestaven, l'única via per resoldre el problema sexual era la igualtat política i econòmica entre homes i dones i l'accés al treball assalariat productiu en igualtat de condicions que l'home, només així es podrien arribar a eliminar les veritables causes de la prostitució.

Dones Lliures estava en contra de la prostitució. Consideraven que calia eliminar aquesta lacra que explotava a la dona. La solució que oferien era formació, educació i ajuda a totes les joves i dones prostitutes. Lucía Sánchez Saornil va publicar l'article: *Liberatorios de prostitución*. Revista *Mujeres Libres*, número 5, setembre del 1936.

LIBERATORIOS DE PROSTITUCION

Romance de "La Libertaria"

La intenció dels autors és explicar la causa social de la prostitució, i no la moral. Els autors són: Lucía Sánchez Saornil, María Soto, i María Soto. El text tracta sobre la explotació de les dones i la necessitat de canviar les condicions socials per acabar amb la prostitució.

LIBERATORIOS DE PROSTITUCION son organismos de ayuda a las mujeres que se dedican a la educación, a la formación profesional, a la orientación psicológica y ética, a la capacitación profesional, a la ayuda moral y material en cualquier momento y a todos los que lo necesiten.

LIBERATORIOS DE PROSTITUCION son organismos de ayuda a las mujeres que se dedican a la educación, a la formación profesional, a la orientación psicológica y ética, a la capacitación profesional, a la ayuda moral y material en cualquier momento y a todos los que lo necesiten.

REFORMA EUGENÈSICA DE L'AVORTAMENT

Al desembre de 1936 la Generalitat va aprovar la Reforma Eugènica de l'Avortament. Aquesta llei reconeixia l'avortament voluntari, la creació de centres sanitaris especialitzats així com centres de planificació familiar. Al Decret es deia que la reforma eugènica representava una de les majors conquestes revolucionàries en Sanitat. La finalitat de la legislació era la de proporcionar una manera segura en el cas que s'hagués d'interrompre un embaràs, acabar amb l'elevat nombre d'avortaments il·legals i reduir l'altíssima mortalitat femenina i infantil causada per aquestes pràctiques clandestines en condicions precàries.

El govern de la República va mantenir tipificat l'avortament com a delictes, però no el govern de la Generalitat de Catalunya, que es va desmarcar dels postulats del Codi Penal amb l'aprovació del decret. La nova legislació s'inscriví dins de les mesures de reforma sanitària que el Govern autònom català havia engegat des de la proclamació de la Segona República. La Conselleria de Sanitat va declarar una guerra total contra determinades malalties de transmissió sexual, amb el desenvolupament de la reforma eugènica.

La nova normativa reconeixia el dret de la dona a l'avortament voluntari i incorporà la interrupció artificial de l'embaràs en el Servei Sanitari de la Generalitat, acceptant les raons d'ordre terapèutic, eugènic o ètic. Al darrera del decret hi havia el doctor Fèlix Martí Ibàñez, metge i sexòleg afiliat a la CNT, pioner en abordar la sexologia a la dècada dels anys 30. Va ser director general de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, càrrec des del qual va impulsar la reorganització dels serveis sanitaris, engegant un nou sistema de medicina social i preventiva. Entre els seus projectes destacaven la creació de deslliuradors per a prostitutes, els centres d'informació sexual per a joves i un Institut de Ciències Sexuals.

El tractament de l'educació sexual i l'amor lliure van ser temes cabdals per l'organització Dones Lliures, així com el control de la natalitat com a mitjà de l'alliberament de la dona, i la difusió de mètodes anticonceptius entre els obrers i obreres. Van proliferar els cursos de maternitat conscient i les xerrades sobre la llibertat sexual.

REGIDORA A L'AJUNTAMENT DE TERRASSA

Teresa Torrelles Espina va ser regidora a l'Ajuntament de Terrassa des del divuit d'abril del 1938, just després que el seu company, Joan Graells Llopert, marxés al front. Era la segona dona que arribava a l'Ajuntament de Terrassa, després de Quitèria Tarragó Casellas, el nou de juliol de 1937.

Nou mesos després una altra dona ocupava el càrrec municipal responsabilitzant-se en aquesta ocasió de la Comissió de Cultura i Propaganda. Certament, ho feia en substitució del company que marxava al front, però el control de l'espai públic, la capacitat per organitzar i dinamitzar, així com la destresa en l'oratória, no li eren alienes.

Teresa Torrelles Espina en els anys que ocupà el càrrec a l'Ajuntament de Terrassa. Segons la família la data de la fotografia estaria entre els anys 1933 a 1938. Cessió de la fotografia: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

El vint d'abril de 1938, la premsa recollia la notícia explicant que dos dies abans s'havia celebrat un ple extraordinari a l'Ajuntament amb l'assistència del president i alcalde Enric Aldave Rebullida i de la majoria de consellers. La sessió es va haver de fer amb notables restriccions de subministrament elèctric. És significatiu com s'esmenta que el públic que assistí a la sessió, estigué a les fosques. El 5 de juliol s'aprovaria un decret que determinava l'anticipació de l'hora de les sessions plenàries. Les dificultats de l'enllumenat elèctric van modificar l'hora d'inici de les reunions, passant de les vint-i-dues hores a les divuit o dinou. La situació econòmica del consistori

era molt complicada, agreujada encara més per l'arribada i l'acollida dels centenars de refugiats de guerra. L'alcalde explicà que les vacants produïdes a l'Ajuntament, la seva i la del regidor Joan Graells Llopart, venien donades per la decisió d'incorporar-se de manera voluntària a la guerra i intentar ajudar a la victòria, creient que farien més servei combatent que a la rereguarda. Les dues dimissions van ser acceptades i es proposaren per ocupar les vacants, en Jacint Caixelós i Vela i la Teresa Torrelles Espina. En la mateixa sessió fou escollit el nou alcalde i President del plenari, en Francesc Sàbat i Romagosa amb divuit vots a favor i catorze en blanc.

Diari Vida Nueva, publicat a
Terrassa el vint d'abril de 1938.
Consulta realitzada a Trencadís,
Fons locals digitalitzats.

El Pleno Municipal del lunes

Anteayer lunes día 18 del corriente, se celebró el Pleno Extraordinario de segunda convocatoria de nuestro Consejo Municipal que dió comienzo a las diez y ocho horas y treinta minutos.

Preside ENRIQUE ALDAVE T asistien casi la mayoría de Consejeros. Se nota "bastante" la falta de fluido eléctrico teniéndose que celebrar la sesión con algunos faroles de gasolina y carburo.

En la tribuna asiste una regular cantidad de público que ha de contemplar la sesión a oscuras.

Se lee el acta de la sesión anterior que como todas es larguísima y aprobada sin discusión.

Se lee una comunicación de la Consejería-Regiduría de Finanzas de nuestro Ayuntamiento, proponiendo el aumento transitorio del sueldo a los empleados del Municipio que es aprobada sin discusión.

Seguidamente el Secretario-accor da lectura al dictamen proponiendo la rectificación de orden legal exigida por la Superioridad en relación a determinada partida del presupuesto municipal para el año 1938. Dicho dictamen da cuenta del error en que se incurrió al confeccionar el mencionado presupuesto e incluir en él los gastos ocasionados por los refugiados de

El Pleno Municipal

(Viene de la pág. 1)

guerra que por ser de carácter extraordinario no debían ir incluidos, quedando aprobado, como es natural, por unanimidad.

Se pasa al apartado D, que es dimisión del Alcalde-Presidente y otros Consejeros afectados de movilización militar; y provisión en legal forma de las vacantes de Consejo y de cargos consistoriales que con tal motivo se produzcan y adaptación de los nuevos Consejeros a las distintas comisiones municipales.

Es leída una carta dirigida al Pleno Municipal por el Alcalde-Presidente, compañero ENRIQUE ALDAVE REBULLIDA en la que explica el motivo de su dimisión que es el de tener que incorporarse al voluntariado que ha de salir de España a los invasores extranjeros y para lo cual no, vacila en dimitir ya que considera que hará más falta en el frente combatiendo que no en la retaguardia. En dicha carta, agradece en términos breves, la colaboración leal y desinteresada que en el transcurso de la ejecución de su cargo ha encontrado, despidiéndose de todo el Consistorio.

ESPARTACUS PUIG, en nombre de la U. G. T., pide que conste en acta la satisfacción de su organización por la

política desarrollada por el compañero ALDAVE en su cargo de la Alcaldía-Presidentencia de nuestro Consejo Municipal.

Se lee una carta de la Federación Local de Sindicatos C. N. T. comunicando la dimisión de los Consejeros ENRIQUE ALDAVE y JUAN GRAELLS cuyas dimisiones son aceptadas y proponiendo en su lugar a TERESA TORRELLA y JACINTO CAIXALÓS que son aceptados.

Se pasa a votación secreta la Alcaldía-Presidentencia, quedando nombrado por 19 votos a favor y 13 en blanco el compañero FRANCISCO SABAT ROMAGOSA, de la C. N. T.

Hay que cubrir la vacante producida con la dimisión de FEDERICO MARIN que, dimita de su cargo de la cuarta Consejería - Regiduría y pasando a votación secreta queda nombrado JACINTO CAIXALÓS, por 18 votos a favor y 14 en blanco.

Al pasar a ocupar la Alcaldía-Presidentencia el compañero SABAT, éste deja un lugar vacante en la Delegación de Gobernación, y PEDRO en nombre de la C. N. T., propone a FEDERICO MARIN, que es aceptado.

SABAT pide si alguien tiene nada que manifestar y no habiendo nadie que tenga que manifestar nada se pasa a Ruegos y Preguntas, donde nadie dice nada tampoco, levantándose la sesión a las 20'15.

(Pasa a la pág. 2)

Teresa Torrelles Espina feia anys que era una activista política i sindical. Amb motiu de la vaga del 1930, companys de Terrassa, decidiren ajudar els de Barcelona. Ella, Manuela Blasco, Espartacus Puig, Francesc Sàbat i Valentín Noguera van anar a Barcelona per donar suport a la vaga i enfrontar-se a la guàrdia civil. Allà es van trobar amb Àngel Pestaña entre altres companys del sindicat.

Al 1931, després de ser proclamada la Segona República, a Terrassa es va celebrar un míting al camp de futbol. Del Grup Femení, Irene Tiendas va demanar l'aprovació de la llei del divorci. Aquesta intervenció va ser titllada d'irracional per part dels homes que es trobaven allà i va provocar comentaris poc respectuosos.

Als sindicats de Terrassa es debatia el problema de la Llei de Maternitat. La Teresa va prendre part molt activa per aconseguir quatre setmanes de descans abans i després del part. Aquesta llei va ser adoptada en l'època de Largo Caballero (1931-1933). Fins llavors es concedien quatre setmanes només a les dones que estaven casades per l'església, la resta no tenia cap dret. La Teresa va arribar a entrevistar-se amb el governador civil, Anguera de Sojo, exigint l'anul·lació de la clàusula, *casada per l'església*. La seva demanda era que totes les dones casades o solteres havien de tenir els mateixos drets i que el govern havia de protegir les dones solteres. La proposta finalment s'acceptà i la clàusula va ser anul·lada. Sens dubte va ser un gran èxit sindical i polític que posa en valor el lideratge d'aquestes dones.

Teresa Torrelles va ser una de les persones que més va lluitar per assolir la igualtat salarial per la mateixa feina, aconseguint que el sindicat ho incorporés al seu programa.

Entre el 1936-39, una de les primeres tasques del Grup Femení de Terrassa va ser crear comissions de control en els hospitals de sang. Paquita Padilla va ser l'encarregada d'aquesta feina.

La Maternitat, inexistent a la ciutat fins llavors, va ser dirigida pel Doctor Joan Paulís. Malgrat la seva manca d'experiència en el món sanitari, la Teresa va ser nomenada administradora de la clínica, molt probablement per la seva extensa experiència com a organitzadora i militant de la CNT i del grup de dones de Terrassa. Ella mateixa ho va relatar a Montady, el vint-i-nou d'abril del 1988, en ser entrevistada per Martha Ackelsberg. Havien passat cinquanta anys del seu nomenament com a regidora de l'Ajuntament. Recordava com havia d'administrar els pocs recursos econòmics existents en aquell moment per poder dotar del material necessari a la clínica. En aquells dies no tenien res més que èter per desinfectar i a banda que mancaven recursos essencials sanitaris, també faltaven aliments per a les persones ingressades i treballadores del centre.

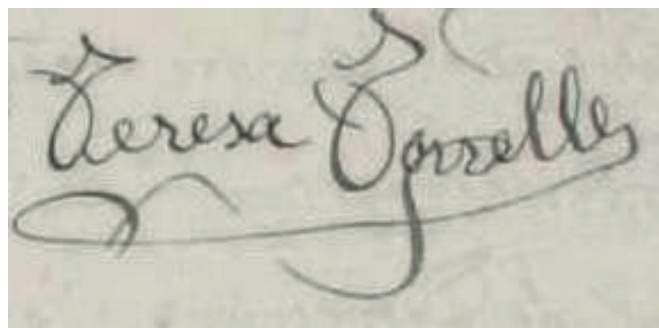
Terrassa i el grup de dones liderat per la Teresa Torrelles és un exponent dels municipis on les dones treballadores portaven a terme l'acció directa i s'esforçaven perquè els desitjos d'emancipació que sentien es materialitzessin.

A la sessió del ple de l'Ajuntament del cinc d'agost de 1938, la Comissió d'Assistència Social, manifestava la gravetat del dèficit global existent a la conselleria des de finals de 1937. Un dèficit de 625.091'32 pessetes. Entre els estaments que s'atenien des de l'alcaldia trobem el Sanatori medico-quirúrgic i antituberculós de Can Buixeres, la Clínica Maternal, el Casal de l'infant Busquets, la Cuina Popular i el Casal dels Vells. L'ajut econòmic procedent

de la Generalitat de Catalunya al 1938 s'havia vist reduït en una quarta part. El 18 de febrer les greus dificultats econòmiques per les que passava l'Ajuntament obligaren a tancar la Cuina Popular que alimentava els nombrosos refugiats arribats a la ciutat com a conseqüència de l'avanç de les tropes franquistes.

La ració de pa que es lliurava setmanalment a cada persona, era de 350 grams, del tot insuficient i per això es demanava augmentar-la de manera immediata. Malgrat tot es feia el possible per atendre les necessitats socials de la ciutat. Una nova responsabilitat de l'àrea de Cultura va ser la gestió del menjador infantil que cada dia tenia enormes cues de criatures que necessitaven recursos alimentaris per poder subsistir. Al 1938 es va organitzar un menjador infantil amb 3.000 places diàries inicials. Les necessitats eren tan grans que es va haver d'habilitar un altre local que oferia aliments a 7.000 criatures.

A la sessió plenària del 28 de desembre del 1938, els grups d'Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Catalana, Unió de Rabassaires, UGT i CNT expressaren el seu pesar per la mort de l'ex conseller i regidor Joan Graells Llopart. El temps que la Teresa Torrelles va estar a l'Ajuntament, van ser moments molt complicats per al proveïment d'aliments i per poder atendre a una població que patia l'enorme desgast de la guerra, fam i carestia en les necessitats bàsiques. Mig segle després dels fets, la Teresa explicava, en ser entrevistada a Montady, que en el desenvolupament de les seves responsabilitats a l'Ajuntament sempre havia procurat ser justa i repartir els pocs recursos existents de manera equitativa, procurant atendre primer els més desfavorits i aplicant els valors ètics i democràtics. Els valors que definien la veritable política.

A close-up photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored, slightly textured paper. The signature is written in a cursive, flowing style and reads "Teresa Torrelles". The letters are connected, with a prominent flourish at the end of the last name.

LA FOSCOR DE L'EXILI

Quan el vint-i-sis de gener del 1939, Terrassa i Barcelona van caure a mans de les tropes franquistes, s'inicià un llarg i tràgic període per a centenars de milers de persones que es van veure obligades a escapar de la repressió i els bombardeigs. Entre els exiliats, la Teresa i la seva filla Mar i Sol, de sis anys, van haver de fer aquell camí amb una vintena d'amics, especialment dones i criatures procedents de Terrassa i de l'Organització Solidaritat Obrera. Aquesta federava diverses societats de treballadors de Barcelona, de Solidaritat Internacional Antifeixista i de la SIA, una organització humanitària i política al mateix temps.

Mar i Sol Graells Torrelles va donar el seu testimoni, el dia vint-i-tres de gener del 2019, a la Colònia Espanyola de Béziers, durant l'acte organitzat en Memòria dels refugiats republicans espanyols.

Recorda perfectament la fugida de casa seva, la duresa del camí pels Pirineus havent deixat enrere tota la vida, la seva comunitat, però sobretot el seu cor. No pot oblidar les duríssimes imatges d'aquell període fosc a Espanya i també a França.

El final de la Guerra Civil va iniciar un massiu i dolorós èxode. Els exiliats van perdre la guerra, les seves llars i la possibilitat de viure on van triar. Cessió de la fotografia: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

“No podem oblidar. Va ser un moment molt dur. És la història de la meua vida. Vam marxar sense res, sense objectes ni diners. La meua mare em va portar una manta, era hivern, feia fred, i una ampolla de litre d’elixir del doctor Sloan, que fèiem servir en aquell moment pels dolors musculars.

Tots portàvem un llapis o un tros de fusta, penjat d’una corda, al voltant del coll, en cas de bombardeig, per mantenir la boca oberta mentre mossegaves el llapis perquè l’aire sortís del cos i no ho fes esclatar. Des que una bomba va explotar, la meua mare em va ocultar la cara. De vegades gent de la SIA ens donaven aliments. Altres vegades recollíem objectes llençats al llarg del camí. Vam menjar molt poc. Sempre teníem gana, però no recordo haver tingut fred tot i que dormíem sota les estrelles”.

Mar i Sol recorda que la seva mare estava molt dèbil, tenia moltes dificultats per aixecar-se i posar-se dempeus, perquè a finals de gener del 1939 en caure d’un camió la donaren per morta i no podia portar-la a coll. Quan les tropes franquistes entraren a Terrassa, la Teresa es va escapar de l’hospital per anar a buscar la Mar i Sol i marxar cap a França. Es desmaiava caminant, estava molt feble. Afortunadament els primers quilòmetres els van fer en cotxe, encara que només fins arribar a Manresa. Allà el camió va ser requisat i el camí el van haver de continuar a peu. Recorda haver de caminar durant llarguíssimes jornades. De vegades tenia sort que algun home, menys cansat que la resta, l’ajudava.

“Recordo que una furgoneta es va aturar a prop de nosaltres i van oferir-se a portar les criatures fins al castell de Figueres. La meua mare i la germana gran d’una amiga van acceptar. Quan nosaltres vam arribar-hi, els conductors no volien deixar-nos al lloc pactat. De fet se servien de les criatures per poder passar la frontera, doncs només deixaven passar dones, criatures i ancians. Per sort la Maria, la meua amiga que tenia tot just deu anys, va cridar tan fort que van acabant deixant-nos al castell. Allà vam esperar hores i hores fins que la meua mare i la germana de la Maria ens van recollir”.

El vint-i-vuit de gener van arribar a Le Perthus. A la memòria de Mar i Sol persisteix la imatge d’una cua de milers i milers de persones esperant que s’obris la frontera.

“Vam arribar al voltant de les vuit del matí. Van deixar passar les ambulàncies, després els ferits, les dones, els nens i els ancians. La cua la vam començar en iniciar-se el dia i vam passar la frontera que era negra nit. Immediatament em van vacunar contra la verola, em van donar una taronja, xocolata i pa. Ens van ficar en un graner fins que un tren va venir a recollir-nos per portar-nos a Clermont-Ferrand. Però no ho sabíem. No ho vam saber fins l’arribada. Ens van portar a una vella caserna de la que no podíem sortir. Alguns pagesos o empresaris que necessitaven mà d’obra van venir a rebre els refugiats. La meua mare va ser escollida per anar a treballar a un cafè en Chabreloche, prop de Thiers. Jo tenia sis anys”.

Al mes de juny, Mar i Sol i la seva mare pujaren a un tren per arribar al camp de refugiats d'Argelers. *"Havíem escoltat que els trens portaven als espanyols de tornada a Espanya. Els francesos no ens volien. Llavors quan vam arribar a l'estació de Perpignan, vam saltar molt ràpidament del tren".*

Allà un autobús les esperava per portar-los al camp de concentració d'Argelers. *"Sempre vam tenir por que l'autobús ens portés a l'altra costat de la frontera. Una dona es va aixecar i va posar un ganivet al coll del conductor i li va ordenar que ens portés a Argelers".*

Mar i Sol i Teresa arribaren a Argelers. Ja havien passat sis o set mesos de l'arribada dels primers refugiats espanyols i havien muntat les barraques sobre la sorra de la platja, amb un petit espai per fer les necessitats. Allí hi van estar quinze mesos. Diu haver conservat el bol de ferro en el que els servien el menjar, una sopa molt clara. *"Recordo que un dia vaig trobar un cigró a dins i vaig cridar d'alegria".*

Mar i Sol Graells Torrelles.
El dia vint-i-tres de gener del 2019, a la Colònia Espanyola de Béziers, durant l'acte organitzat en Memòria de les persones refugiades després de la Guerra Civil. Foto cedida per Maya Gracia Graells.

DE FRANÇA A ARGENTINA I VENEÇUELA

Teresa Torrelles Espina amb la seva família a Atenes, 1974. Compartint una de les grans passions de la família, viatjar.
Foto cedida per Maya Gracia Graells.

La Teresa i la seva filla van poder sortir d'Argelers per anar a Bordeus, on tenien un amic que les va reclamar i així van poder sortir del camp. De seguida va començar a treballar en un bar, fent feines de granja i cosint. L'activisme de la Teresa la va portar a participar amb la resistència francesa fins que, el 1948, marxà a l'Argentina on continuaria la seva militància a la CNT i a FORA, Federació Obrera Regional Argentina. Va ser Veneçuela el país on finalment s'instal·laren. Allà Mar i Sol va començar a estudiar medicina però no va poder acabar, ja que va haver de posar-se a treballar. Va ser molt bona estudiant, amb molt bones notes i sempre va tenir bones feines, tant a Veneçuela com a França. La Teresa estava molt orgullosa de la seva filla i de que les seves netes haguessin arribat a la universitat. Maya va estudiar medicina i Grècia, arquitectura.

A Veneçuela la llengua materna era el català, amb el pas dels anys s'anaren incorporant paraules veneçolanes. Quan eren petites, Mar i Sol parlava en francès a les seves filles, després va passar a parlar-los el català. Maya explica que abans de venir a Catalunya estava contenta perquè creia que dominava l'idioma dels seus avis i pares. La sorpresa va ser gran en arribar i descobrir que no en sabia tant, i que el que parlava era un català antiquat, el que es va emportar l'àvia a finals dels anys trenta barrejat amb un bon grapat de mots veneçolans.

Teresa Torrelles Espina amb la seva família a Montady. Grècia Gracia, Mar i Sol Graells, Germinal Gracia i Maya Gracia.
Foto cedida per Maya Gracia Graells.

LA TORNADA A CASA

La primera vegada que la família tornà a França va ser al 1966. Mar i Sol Graells va aconseguir una bona feina de secretària de direcció a Besiers però el seu company no en va trobar. Això va suposar un nou trasllat a Veneçuela.

Ideològicament Mar i Sol col·laborava en les edicions de la revista Ruta que es feia a casa, però no estava tan polititzada com la seva mare o com el seu company Germinal Gracia Ibars (l'escriptor va fer servir el pseudònim de Víctor García). Conegut no solament pels articles periòdics i els llibres publicats, també per la importantíssima tasca a la revista Ruta, que es publicà a Caracas sota la seva direcció i que es repartia arreu del món.

Mar i Sol malgrat la seva curta edat va patir molt a la guerra, va perdre el seu pare, en Joan Graells Llopart. Mai va poder oblidar les penúries del camí de l'exili i el trauma d'haver de marxar de la seva llar. Al camp de refugiats d'Argelers va perdre la gana, va tenir tifus. La seva mare li explicava com li van haver de fer un llit de sorra fent cas d'un refugiat republicà que era metge, el qual li va aconsellar que no la portés a l'hospital. Va sobreviure al camp, al tifus i a la sarna. La filla de la Teresa Torrelles va esdevenir una autèntica lluitadora.

A la casa familiar de Montady li van posar Canaima en referència al Parc Nacional i Patrimoni de la Humanitat, a l'estat de Bolívar, Veneçuela. En record al lloc que van recórrer de joves Mar i Sol i Germinal. Foto cedida per Maya Gracia Graells.

Teresa Torrelles Espina i la seva filla
Mar i Sol a Montady.
Cessió: Carmen i Germinal Guillén
Berenguer

A inicis dels anys vuitanta, la Teresa i la seva neta Maya es van allotjar a Montpel·lier, ciutat on la jove iniciaria els estudis universitaris. A partir de llavors la Teresa ja no tornaria a marxar a terres americanes i acabà vivint definitivament a Montady, molt a prop de Besiers, on vivien altres exiliats com la Sara Berenguer Laosa. Als anys noranta s'hi va instal·lar definitivament tota la família. La casa del municipi del Llenguadoc, del departament de l'Erau a la regió d'Occitània va ser la llar d'una família molt unida que gaudia de la bonança del clima del sud de França, de la bellesa de l'entorn i de la companyia d'una nombrosa colònia d'exiliats i exiliades republicanes.

Teresa Torrelles Espina
Cessió: Carmen i Germinal
Guillén Berenguer

Teresa Torrelles Espina amb
la seva filla Mar i Sol Graells
Torrelles a Argentina, 1970. Foto
cedida per Maya Gracia Graells,
neta de la Teresa Torrelles Espina.

Teresa Torrelles Espina a la casa familiar de Montady, a la regió d'Occitània 1985. Foto cedida per Maya Gracia Graells.

EL LLEGAT DE LES DONES LLIURES

Els dies 23,24 i 25 d'octubre del 1987 la Universitat de Barcelona va organitzar unes jornades i es va programar un seguit d'actes sota el lema La dona i la Guerra Civil. Catorze associacions, quatre partits polítics i dos sindicats van retre homenatge a les dones que van lluitar per la República durant la Guerra Civil.

Dolores Ibarruri, Frederica Montseny i Lola Iturbe eren algunes de les convidades als actes, però no hi van assistir per la seva avançada edat. Teresina Torrelles, a la dreta de la fotografia i Sara Berenguer, a l'esquerra, van acceptar la invitació. Totes dues coincidien que qualsevol esforç val la pena si serveix perquè les dones ocupin el lloc que els correspon a la societat.

Sara tenia disset anys quan es va iniciar la Guerra Civil. Li vaig dir al meu pare que volia col·laborar. Ell mateix em va portar al comitè revolucionari de Les Corts, que era el meu barri. Vaig anar al front d'Aragó. Sempre em vaig sentir bé amb els companys que treballava, fins que un dia vaig escoltar un grup d'amics meus mo'fant-se davant d'un cartell que anunciava una conferència de Dones Lliures. A partir d'aquell moment vaig començar a interessar-me per les dones organitzades.

Sense saber com exactament, una mica per casualitat, o per les seves habilitats d'expressió, Sara va acabar sent la secretària de l'organització Dones Lliures. Les dones llavors, potser per les necessitats de la guerra, potser pels aires d'igualtat i llibertat que es vivien, van passar a ser protagonistes dels esdeveniments.

Teresina Torrelles hi està d'acord. Té 79 anys i no ha tingut cap inconvenient en fer molts quilòmetres per parlar de dones. Darrera d'ella hi ha una vida de lluita i d'amargura. Avui hi ha molts homes amb molta fama perquè a ells sempre se'ls ha escoltat, a elles les han esborrat completament de la memòria.

Font de la imatge Carmen i Germinal
Guillén Berenguer. Notícia publicada
el 24 d'octubre de 1987 per Mercè
Conesa al diari El Periódico.

SARA BERENGUER LAOSA

Sara Berenguer Laosa (Barcelona, 1919-Montady, 2010) era la filla gran de cinc germans. Va haver de deixar l'escola als dotze anys, fet que no va impedir que tingués una vasta formació cultural i intel·lectual al llarg de tota la seva vida, assolida de forma autodidacta. Als tretze ja treballava a una carnisseria al mercat del Ninot i més tard en un taller de l'Eixample on va aprendre l'ofici de cotillaire. No ho va tenir fàcil, com tantes altres joves obreres va haver de suportar l'explotació laboral, el masclisme de l'època o algunes pràctiques abusives i poc ètiques per part d'alguns patrons.

El cop d'estat la va sorprendre i la va convertir en una actiu militant. Tenia molt clar que volia ser útil a la revolució i volia marxar al front. El seu pare la va convèncer que seria més útil al comitè d'indústries de l'edificació de la CNT, del barri de Les Corts, el seu barri. Al 1938 es va integrar a la secció del Combatent de Solidaritat Internacional Antifeixista (SIA) i a finals d'aquell mateix any va ser nomenada secretària del comitè regional de Dones Lliures, organització on va dur a terme una intensa activitat per millorar la situació de les dones.

Els dies de la Revolució Social a Barcelona, tres d'agost de 1936.
Cessió de la fotografia: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

Milicianes en armes a l'estiu del 1936.
Cessió de la fotografia: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

Tres milicianes voluntàries del batalló femení. La imatge es va publicar a la revista Crònica el dos d'agost de 1936.

Cessió: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

L'entrada de l'exèrcit colpista el gener del 1939, la va obligar a marxar a l'exili, ja que tenia càrrecs destacats i públics tant a la CNT com a Dones Lliures. Tretze dones joves amb criatures petites van iniciar un duríssim trajecte que les va portar a passar nits a estables al costat dels animals. Van aguantar la pluja, els trons i el fred a la intempèrie. Després de quatre duríssimes jornades caminant, amb gana, por i cansament arribaren a Le Perthus i Perpignan. Més tard vindrien els camps de refugiats, Argelers i Saint Cyprien. Es va produir una autèntica desbandada que separà homes, dones, criatures i ancians per tota França. En molts casos van trigar anys fins que les famílies es van poder reagrupar.

En sortir dels camps de refugiats, van esperar molt temps per un passaport a Mèxic que mai va arribar. Treballs mal pagats, explotació, però també bona gent que s'apiadà de la crua i dura situació. La desesperació era tanta que

a Sara ,fins i tot, li va passar pel cap la idea de tornar a Barcelona, però no, no podia travessar la frontera, havia estat membre activa de la CNT i de Dones Lliures.

I després d'una guerra, en va venir una altra. La fortalesa i la integritat de les persones es mesura en els moments difícils i Sara Berenguer Laosa ,al 1940, ho va demostrar. Estant embarassada va col·laborar amb la resistència francesa en declarar-se la Segona Guerra Mundial. El seu company Jesús Guillén, Teresa Torrelles i molts altres republicans exiliats també ho van fer. El govern francès va reconèixer el coratge i el treball d'aquestes persones en defensa dels valors democràtics. Sara Berenguer va rebre la legió d'honor de la República francesa el 31 d'octubre de 1998.

Dones i homes com Sara, Jesús, Germinal i Teresa van lluitar i treballar per la seva terra però van ser obligats a

viure fora d'ella. Sara va morir a Montady, França. Fins els últims dies va continuar escrivint, i ho feia en català, en castellà i en francès. Va fer llibres de poesia pels quals va rebre alguns premis. Mantenia correspondència de manera regular amb innumerables companys i companyes d'organitzacions i amb les seves amigues. Va recollir les memòries de les seves companyes i va publicar centenars d'articles en diversos diaris i revistes. Sara des de Montady i, Suceso Portales des de Londres van tornar a editar Dones Lliures a l'exili, revista sufragada per elles en record de la publicació que va voler ser l'altaveu de l'alliberament de les dones.

Mai va dir que no a una xerrada o intervenció en actes de memòria històrica. Dones Lliures volia ser una branca dins la CNT, estaven convençudes que era vital autogestionar-se amb finances pròpies i així ho van manifestar en l'últim míting que van celebrar a Barcelona. Els dirigents mai ho van acceptar, ja que creien que una branca exclusivament femenina podria causar molts disturbis a la confederació. *No sé que hagués passat sense guerra, probablement haguessin abandonat la CNT*, recordava Sara Berenguer.

La casa de Sara Berenguer i Jesús Guillén a Montady va ser un lloc de trobada per a totes les persones llibertàries escampades pel món. Va ser l'escenari on es va rodar gran

part de la pel·lícula, *De tota la vida* al 1986, amb Pepita Carpena, Dolors Prat, Frederica Montseny, Suceso Portales, Mercè Comaposada i Conxa Pérez.

El gran llegat que aquestes dones van deixar, va ser el seu gran altruisme, sens dubte el qualificatiu que millor defineix les seves trajectòries vitals, també la solidaritat, i la lluita incansable en contra dels feixismes i en defensa de les llibertats.

Amb la Teresa Torrelles Espina, amigues i companyes durant molts anys, van compartir amistat i ideologia. Per la Sara i la Teresa empre havia estat molt important la instrucció i la formació. A Barcelona Sara va conèixer a Sol Ferrer, filla de Francesc Ferrer i Guàrdia, i amb ella va començar a aprendre el francès. Sara sempre recordaria amb certa ironia les seves paraules, *hauries d'aprendre francès, mai se sap si el podràs necessitar*. Sí, el va necessitar.

Van coincidir en la militància a la CNT, a la Mutualitat Cultural, als Ateneus Populars i a Dones Lliures. Van resistir un exili cru, extremadament dur. Van sobreviure a una nova guerra, no es van amagar, la van mirar de front, combatent-la des de la resistència i donant suport a moltes d'aquelles persones que el gener del 1939 no les van tractar com es mereixien.

Pepita Carpena, Concha Liaño, Concha Guillén i Sara Berenguer a Montady. El retrobament de les antigues militants era per revisar la publicació del llibre Mujeres Libres. 5 de desembre del 1996.
Cessió de la fotografia: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

Sara Berenguer Laosa en un reportatge
publicat al butlletí de la Fundació
Salvador Seguí. València 1994.
Cessió de la fotografia: Carmen i
Germinal Guillén Berenguer.

Roches des Pyrénées, montagnes enneigés,
Des cris, plaintes et pleurs, nous apportait le vent
Mais ensuite atterres, nous en faisons autant;
Nous étions des êtres meurtris, révoltes, déracines
Je me souviens de la marche sur la route
Je me rappelle des chemins longs et tortueux.
Faim et froid, effrayés comme des animaux.
Cherchant, désespères, un réfugié, une hutte.
L'exil avait volé la confiance en l'humain
En détruisant la vie, en déchirant la terre...
Nous sentions sur nos corps les maillons d'une Chaine!
Plus tard... beaucoup plus tard...
Retrouvant enfants, mari, père et mère,
Reprennent la force et fuyant la misère,
Après un long parcours, on revit la lumière.

Sara Berenguer
2009. 70e anniversaire de La Retirada.

CONCLUSIONS

Aquesta és la història de moltes dones que tenien unes necessitats sistemàticament desateses per la societat en què els va tocar viure. Aquesta adversitat va ser el detonant que les mobilitzà en la lluita i compromís per acabar amb la desigualtat existent.

No va ser fàcil, doncs la tradició en què partits i sindicats organitzaven els seus programes segons criteris masculins, pesava molt. Amb aquesta visió patriarcal els temes que només concernien a les dones quedaven relegats. Així, les baixes per maternitat, la igualtat salarial per les mateixes feines o la cura de la família, no eren temes que concernien a tota la societat, i per tant no estaven en el centre del debat, fins i tot dins del sindicat anarquista. No és estrany doncs que la militància femenina fos menor i menys activa que la masculina.

El cas de Terrassa va ser excepcional en el context històric. Teresa Torrelles Espina i un nodrit grup de dones del sindicat del tèxtil van aconseguir que l'organització assumís la igualtat salarial i la baixa per maternitat per les obreres, fet que només s'explica per la força i lideratge d'aquell grup de dones, malgrat els intents de ridiculitzar, menystenir o negar la importància política que elles van tenir.

El procés d'incorporació a tots els camps del món laboral per part de les dones va tenir efectes d'apoderament, de presa de consciència i de creixement en les relacions d'ajuda mútua. Tot plegat va portar cap a l'autoorganització de les dones dins de les entitats cooperativistes i dels ateneus populars.

El somni cultural de formació cultural de la classe treballadora va ser una de les prioritats del moviment llibertari, sobretot per a les dones, ja que tenien menys formació i un elevadíssim grau d'analfabetisme. La formació era clau per assolir l'emancipació. Hi van posar un enorme esforç en el desenvolupament de campanyes de foment de la lectura dirigida a les dones. Es practicava una educació crítica, reflexiva i no autoritària, hereva de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, als ateneus, casals, a les escoles racionalistes, on abundaven les tertúlies literàries o les xerrades sobre temes científics, humanístics i artístics.

Ha passat gairebé un segle però el programa educatiu que volien dur a terme aquelles dones continua sent absolutament vigent i pendent. Avui dia el llegat és innegable. Les metodologies actives, motivadores i regeneradores de Rosa Sensat, d'Antònia Maymón o de Leonor Serrano són molt presents en els Moviments de Renovació Pedagògica. En són hereves l'Associació de Mestres Rosa Sensat, els Projectes Escoles de Bosc, el joc com eina d'aprenentatge o l'aprenentatge globalitzador, per citar alguns exemples.

L'experiència de la capacitació personal i de la col·lectivitat basada en xarxes de suport, compromís i ideologia compartides, era un aspecte fonamental per a l'assoliment de la revolució social. Les dones van jugar un paper important en aquestes xarxes de suport i compromís mutu.

Aquest sentiment de comunitat al que pertanyien així com l'organització d'activitats que van dissenyar i compartir en aquells anys, les van transformar i conscienciar. Després de la guerra, ja a l'exili, va continuar la militància i l'activisme que va perdurar fins al final dels seus dies.

Des del moviment feminista internacional s'està posant en valor les aportacions de Dones Lliures, per la seva concepció de llibertat sexual, basades en la lliure elecció de relacions igualitàries, el respecte, desig i amor. Aquests principis regeixen els projectes de socialització per prevenir la violència de gènere a l'actualitat. Un tema que la nostra societat encara té pendent d'erradicar.

IN MEMORIAM

Carregada amb infinitat de deures i sense cap dret, vegi's la dona actualment considerada mil vegades pitjor que l'home. A la fàbrica i al taller, pel mateix treball que l'home no li donen ni la meitat del jornal d'aquest; se li nega i prohibeix una veritable instrucció, com se li cohibeix ridícula i tirànicament quan és soltera, quan és casada i quan és vídua.

A Espanya estan tancats per la dona els oficis i carreres que depenguin de l'estudi, amb el pretext que no tenen intel·ligència per cursar-les. I dient això, tenen molta cura els homes de mantenir-les en un circuit molt reduïdíssim, estretint la seva esfera d'acció en nom de la moral, que no és altra cosa que uns costums coercitius, representació de l'esclavitud en la vida de la dona.

Tanta indignitat i tanta injustícia no poden tolerar-se, i és necessari que una revolució social vingui a atorgar a la dona els drets que li corresponen.

Teresa Mañé i Miravet. Barcelona, 1 de juliol de 1899.

Fragment del text guanyador en el segon Certamen Socialista sobre el tema de l'amor lliure. El seu pensament progressista sobre l'emancipació i la igualtat dels drets de la dona la situa com a pionera a la seva època. La seva ideologia va calar en la seva filla, Frederica Montseny i Mañé i en tota una nova generació de dones que van lluitar per assolir la revolució social necessària per assolir una societat veritablement igualitària i democràtica.

Cementiri de Montady, on estan enterrats Teresa Torrelles Espina, la seva filla, Mar i Sol Graells Torrelles i el seu company Germinal Gracia Ibars. Germinal va morir el mateix any que la Teresa. Un cop dur, doncs Germinal, va ser sempre com un fill més. Quinze dies després de la seva mort, ho feia Teresina. Ella sempre havia dit que quan morís volia ser enterrada a sota d'un xiprer, a Montady. Foto cedida per Maya Gracia Graells, neta de la Teresa Torrelles Espina.

AGRAÏMENTS

Aquesta recerca ha estat possible gràcies a la col·laboració i generositat de Maya Gracia Graells, neta gran de la Teresa Torrelles Espina, filla de Mar i Sol Graells Torrelles i de Tomás Germinal Gracia Ibars. Va néixer a Caracas al 1964 i des de 1999 viu a Barcelona exercint la seva professió de metgessa. La seva àvia se sentia extraordinàriament orgullosa dels estudis i professions de les seves netes que ella hagués volgut tenir. Maya Gracia conserva el llegat d'una família lluitadora per l'ideal d'una societat justa i solidària. Vull agrair el seu temps i l'accés a la documentació familiar.

M'agradaria reconèixer i posar en valor la feina incansable dels fills de la Sara Berenguer Laosa, Carmen Guillén i Germinal Guillén Berenguer. Carmen és la comissària de l'arxiu de la seva sogra. Un arxiu que recull tota l'activitat política i sindical realitzada des de l'exili i fins al final de la seva vida. És admirable l'esperit altruista i pedagògic d'aquesta dona que fins a dia d'avui continua fent xerrades a les escoles i instituts de França per explicar la història de l'èxode republicà. Absolutament encomiable l'intent de recopilar i fer arribar a la ciutadania la història dels seus avantpassats, una història que no vol que quedi en l'oblit.

Ambdues famílies formen part de la colònia de Montady, Besiers. Un refugi càlid i acollidor per a qualsevol que vulgui saber i documentar-se sobre la història dels republicans i republicanes que van haver de fugir de casa seva per salvar la vida. Vull donar les gràcies a Carmen i Germinal pel temps dedicat, per les facilitats en accedir a l'arxiu de Sara Berenguer Laosa i pel recorregut per Montady a la regió d'Occitània.

Com en anteriors treballs he comptat amb la col·laboració inestimable de les companyes Montse Cardús Rua i la Mercè Gómez Llobregat que han volgut llegir el text i m'han fet apreciacions rellevants per millorar el resultat final. Així mateix la Montse Cardús Rua ha treballat en la recerca documental.

Finalment constatar el suport rebut des del Casal de la Dona i el Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. El seu compromís ha estat fonamental i cabdal en l'objectiu comú per a la recuperació de la memòria de les dones que han fet història a la nostra ciutat.

Sara Berenguer, Grecia Gracia, Suceso Portales, Teresa Torrelles i Maya Gracia. Les petites són les netes de la Teresa. Montady a finals de la dècada dels 60.

Cessió de la fotografia: Carmen i Germinal Guillén Berenguer.

FONTS

Archivos Estatales. pares.mcu.es.

- Fitxa d'ingrés Escola Popular de la Guerra de Joan Graells Llopart

Arxiu Històric de Terrassa

- Padrans municipals d'habitants Teresa Torrelles Espina i Joan Graells Llopart.
- Certificat d'informació Joan Graells Llopart a petició del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

Arxiu Municipal Ajuntament de Nalec (Urgell). Secretària Ester Servià i Panella

- Partida de naixement literal de Teresa Torrelles Espina.

Arxiu Municipal de Terrassa

- Actes de les reunions del ple consistorial (anys 1938 i 1939).

Arxiu de Salamanca. Direcció del Centro Documental de la Memoria Histórica

- Joan Graells Llopart
- Teresa Torrelles Espina

Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa

- Bibliografia sobre la història de l'ús dels pantalons per les dones.

Fundació Ferrer i Guàrdia

- Aula de l'Escola Nova de Barcelona.
- Grup d'alumnes de l'Escola Nova de Barcelona.

Museu del Disseny de Barcelona. Conservadora Sílvia Ventosa Muñoz

- Col·lecció tèxtil i indumentària.

Arxius de premsa consultada.

- Brazo y Cerebro. Portavoz de la Confederación Nacional del Trabajo. (1932)
- Colonia Española de Béziers. Commémoration 80e anniversaire La Retirada 1939-2019
- Diari Vida Nueva. Òrgan de la Federació Local de Sindicats Únics de Terrassa (1936-1938)
- *Mujeres Libres*. Revista editada i publicada per l'associació de Mujeres Libres (1936-1938)

Entrevistes realitzades:

- Carmen i Germinal Guillén Berenguer. Montady, 17 i 18 de juliol del 2021.
- Maya Gracia Graells. Barcelona, 5 d'octubre del 2021.

BIBLIOGRAFIA

ACKELSBERG, Martha A. (2017). Mujeres Libres. El anarquismo y la lucha por la emancipación de las mujeres. Virus Editorial.

AGULLÓ DÍAZ, M. Carmen i MOLINA BENEYTO, M. Pilar (2014). Antonia Maymón. Anarquista, maestra, naturista. Virus editorial.

BARD, Christine. (2012). Historia política del pantalón. Tusquets Editors.

BERENGUER LAOSA, Sara. (2004). Entre el sol y la tormenta. Revolución, Guerra y Exilio de una Mujer Libre. Eixam Edicions. Fundació Salvador Seguí.

GARNER, Jason i BENCLOWICZ, José. (2021). Entre la reproducción del capitalismo y la preparación de la revolución: el anarcosindicalismo catalán ante el cooperativismo (1900-1939). Centro de Estudios Históricos de los Trabajadores y las Izquierdas.

JIMÉNEZ, Antonia. (2019). La Retirada comme une bannière. Histoire. Jusqu'au 10 avril, la Colonie espagnole commémore les 80 ans de l'exode en France des Républicains espagnols. Entrevista a Marisol Graells. Béziers midilibre.fr.

LACUEVA, Josep Lluís. (2018). La Segona República i la Guerra Civil (1931-1939). Una Història de Terrassa. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa.

LLORDELLA, Joana i MAMPEL, Blanca. (2020). Teresa Torrellas, anarcofeminista esparreguerina. Setsetset.cat (consulta realitzada 21-7-2020).

MARCET, Xavier i PUY, Josep. (1986) Revista Terme, número 1. La Guerra Civil a Terrassa. Editat pel Centre d'Estudis Històrics i Arxiu Històric Comarcal de Terrassa.

MARÍN, Dolors. (2018). Espiritistes i lliurepensadores. Dones pioneres en la lluita pels drets civils. El Fil d'Ariadna. Triangle editorial.

PAZ, Abel. (2020). Ada Martí. Una mujer anarquista. Biblioteca de la memoria. Renacimiento.

PRADO, Antonio (2011). Matrimonio, familia y estado: Escritoras anarco-feministas en la Revista Blanca (1898-1936). Fundación Anselmo Lorenzo.

RODRIGO GARCÍA, Antonina. Sara Berenguer, la lucha de una mujer antifascista. El País, 31 de juliol del 2010.

RODRIGO GARCÍA, Antonina. (2014). Federica Montseny. Primera ministra electa en Europa. Editorial Base.

SÀBAT, Francisco. (1979). Los anarcosindicalistas tarra-senses en el exilio. Edició de l'autor.

SÁNCHEZ DE MADARIAGA, Elena (ED). (2020). Las maestras de la República. Catarata.

SERRANO I PABLO, Leonor. (2009). Tiempos Nuevos. Fundación Rafael Campalans.

SOLÀ I GUSSINYER, Pere. (1978). Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939). Tusquets Editor

Dones que fan història

TERESA TORRELLES ESPINA

UNA LLUITADORA PER LA REVOLUCIÓ SOCIAL

Teresa Rodríguez Herrerías

La Teresa Torrelles Espina va treballar al llarg de la seva vida per transformar una societat patriarcal, desigual i injusta. Des de la seva militància sindical, va liderar un grup de dones, que aconseguiren que les seves demandes formessin part del conjunt de reivindicacions generals del sindicat. Un dels pilars fonamentals del moviment llibertari era l'educació, i és que la classe obrera tenia els índex més alts d'analfabetisme, molt més elevat en les dones. La ignorància era el pitjor que podia succeir a les persones, donat que esdevenien individus fàcilment manipulables. Ensenyar a llegir i escriure, va ser el seu objectiu prioritari, alhora que revolucionari, i és que no hi havia cap acte més revolucionari que capacitar culturalment i social una persona. Obrir les portes a la cultura i a una educació de qualitat, adreçada a tota la ciutadania, era el camí cap a l'emancipació de la dona. En les pàgines d'aquest opuscle descobrirem una trajectòria vital de lluita en la reclamació i ocupació de l'espai públic que les dones mereixien per dret però que la societat patriarcal havia negat sistemàticament. Un model absolutament vigent i inspirador.

Edita:

CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS DE TERRASSA

Amb el suport de:

